

Tartu Ülikool
Loodus- ja täppisteaduste valdkond
Ökoloogia ja maateaduste instituut
Geograafia osakond

Bakalaureusetöö inimgeograafias (12 EAP)
Valdade nimeküsimus 1930. aastate vallareformis
Madli-Johanna Maidla

Juhendaja: PhD Taavi Pae

Kaitsmisele lubatud:

Juhendaja:

Osakonna juhataja:

Tartu 2016

Valdade nimeküsimus 1930. aastate vallareformis

Abstrakt

Kohanimed muutuvad ja muganduvad ajaloo keerdkäikudes ning nii on see olnud ka Eestis. Iseseisvunud Eesti vallanimed pärinesid suures osas baltisakslastest mõisnike nimedest ning olid seetõttu võõrapärased. Tugevalt rahvusluse küsimustest õhutatuna asuti nimesid eestistama. Nimemuutus kujunes paljude osapoolte, mõjutavate faktorite ja päevapoliitika tõttu aeganõudvaks protsessiks, mis vältas tõusude ja mõõnadega terve kümnendi. Lõpptulemuseni jõuti 1938. aastal vallareformi kinnitamisega, kui kõik uued loodud vallad said endale põhjalikult läbikaalutud ja eestipärase nime.

Märksõnad: vallanimed, vallareform, kohanimed, Eesti Rahvusluse Ühing, Kohanimede Nõukogu, Akadeemiline Emakeele Selts

CERCS kood: H370 – Onomastika

H280 – Kohalik ja piirkondlik ajalugu, ajalooline geograafia alates keskajast

The question of parish names in 1930s parish reforms

Abstract

Place names change and adapt in time and history and it has also been so in Estonia. When Estonia gained independence in the beginning of 20th century, most parish names originated from the names of Baltic German manor owners. This is why the names were found to be foreign and not suitable for a newborn nation state. Place-naming process was slow and took a decade due to many participants and political difficulties. This process was finished in 1938, when every new parish got its judicious Estonian name.

Key words: parish names, parish reform, place names, Estonian Nationalist Union, Place names board of Estonia, Academic Society of Estonian Mother Tongue

CERCS: H370 – Onomastics

H280 – Local and regional history, historical geography since the Middle Ages

Sisukord

Sissejuhatus	4
1. Poliitgeograafia ja kohanimed – teoreetiline sissejuhatus	6
2. Eesti valdade ajalooline ülevaade	9
2.1 Eesti valdade ajalugu	9
2.2 Vallanimede üldine ajalugu	11
3. Andmed ja metoodika	13
4. Nimemuutuste dünaamika 1930. aastatel	14
4.1 Reformi ettevalmistav periood	14
4.2 Valdade reform 1938. aastal	17
4.3 Pärast reformi	20
5. Nimemuutuste ajendid	22
5.1 Valdade liitmised	22
5.2 Praktilised põhjused	23
Kokkuvõte	25
Summary	27
Tänuavaldused	28
Kasutatud kirjandus	29
Lisad	32

Sissejuhatus

Vallad kui omavalitsusüksused on praeguseks hetkeks pea kaks sajandit vanad ning nende ajalugu kannab endas ka osakest Eesti ajaloost. Valdade tööpõhimõtteid ning olemust on kujundanud kõik valitsenud võimud ja voolud. Samamoodi kajastuvad valitsenud ideed ka vallanimedes, kui valla ühe kõige olulisema tunnuse muutuses.

Nimed on igapäevaeluliselt vajalikud, et tähistada konkreetseid kohti ja objekte ning et neid üksteisest eristada (Pajusalu *et al.*, 2009). Nimed muudavad lävimise lihtsamaks ja konkreetsemaks ning aitavad seeläbi vältida suhtlusprobleeme. Hiljem hakkavad kohtadele pandud nimed aga omakorda kujundama konkreetset paika ning sealset kogukonda – kohanime praktilisele väärtusele lisandub kultuuriline dimensioon ja identiteet (Kiho, 2014). Just kultuuriline aspekt ja nimest tulenev enesemääratlus võib tekitada suuri lahkavusi.

Valdade liitmine ja seeläbi neile uute nimede andmine on hetkel väga päevakajaline teema. Käimas on riigireform ning selle ühe osana haldusreform, mis puudutab esmajärjekorras valdu ja linnu (Haldusreformi seaduse eelnõu tekst, 2016). Suurem osa Eesti kohalikest omavalitsustest on sunnitud muutustele ning valdade ja linnade ühinemised on vältimatud. Kui kahest või kolmest vallast saab üks, tuleb paratamatult valida neile üks nimi. Kuna vallareformi eesmärk on pikaajaline, tasuks nimi valida hoolikalt, sest sellega tuleb eeldatavasti elada vähemalt poolsajand. Nii tasub juba läbirääkimiste alguses võtta teemaks ka uue valla nimi, sest hilisemas faasis võib see protsessi ja pingutused täielikult nullida (Päll, 2016).

Nimed võivad liita ja ühendada, aga samal määral ka tülili ajada. Lähiminevikust leiame konkreetse näite, kui 2008. aastal Halliste ja Abja vald ühinemislepingu koostamisel juba lõppfaasi olid jõudnud, kuid uuele vallale nime leidmine protsessi pauguga lõhki ajas (Ernits, 2009). Ühinemiskomisjonis otsustati uueks nimeks määrata Halliste, kui vanem, ajaloolisem ja ühtlasi endise kihelkonna nimi. Sellist nimevalikut pooldas ka kohanimenõukogu (2008) kui seadusega määratud nõuandev organ. Abja, kui jõukam vald soovis järeleandmatult säilitada oma nime ning lõppkokkuvõttes jäi ühine vald loomata.

Käesoleva reformi senini suurem nimetüli on puhkenud Helme/Tõrva vallanime ümber. Ühelt poolt soovitakse säilitada Tõrva kui linnanime, teisalt pakutakse uuele vallale nimeks ajaloolist kihelkonnanime. Laual on olnud ka variant Lõuna-Mulgi vald, kuid see nimi on paljuski kasutusel juba Halliste, Abja ja Mõisaküla piirkonnas, kus näiteks ilmub ajaleht

Lõuna-Mulgimaa. Irooniliselt on uue valla nimeks pakutud ka Mulkla (Starke, 2016). Siinkohal võib tõmmata paralleeli 1930. aastatega, kui Kaiu ja Kuimetsa vallanime probleemi lahenduseks soovitas Tallinna linnaarhivaari abi ja Kohanimede Nõukogu liige Rudolf Kenkmaa nimeks Riiuvald (ERA.40.1.6019, 432–433).

Kohanimenõukogu andis juba 2000. aastal välja vallanimede valiku soovitused, mis peaksid aitama valdadele sobivaid ja lihtsaid nimesid anda (Kohanimenõukogu, 2000; Lisa 1). Haldusreformiga uuesti päevakorda tõstetud teemal on sõna võtnud ka kohanimenõukogu aseesimees Peeter Päll (2016), nii et juhised pole sugugi aegunud ning neist tasub endiselt malli võtta. Esimeses järjekorras soovitatakse kaaluda ajaloolisi nimesid, näiteks kihelkondade nimed. Teisena võiks lähtuda vallamaja asukohast ning kui kumbki eelmainitu ei sobi, tuleks valida piirkonnast mõni lihtne ja lühike nimi. Vältida tuleks võõrapäraseid, olgugi et ajaloolisi nimesid, ning pikki ja lohisevaid liitnimesid. Viimase variandi poole vaadatakse aga järjest enam. Liitnime sai endale pärast pikaleveninud nimepanekut 2014. aastal loodud Lääne-Saare vald, kui Saaremaal ühinesid Kaarma, Kärla ja Lümända vallad (RT I, 29.08.2014, 15), kusjuures Saaremaa läänepoolseim vald – Kihelkonna – uude valda ei kuulu.

Käesolev töö võtab vaatluse alla Eesti valdade nimed ning seda eriti 1930. aastate lõikes. 1930. aastad olid märgilise tähendusega iseseisvunud Eesti Vabariigis. Omariikluse loomisega kaasnenud nimede eestistamise protsess jätkus hoogsalt ka vabariigi teisel kümnendil ning vallanimede muutused kulmineerusid 1939. aastal jõustunud vallareformiga. Lisaks annab töö referatiivne osa ülevaate kohanimede võimusuhetest ning Eesti valdade ajaloost.

Töö eesmärgiks oli peamiselt arhiivimaterjalide ja ajaleheartiklite põhjal teada saada,

- millised tendentsid valitsesid vallanimede muutmisel 1930. aastatel,
- mis olid peamised argumendid vallanimede muutmisel ning
- kui palju võeti arvesse erinevate osapoolte arvamust.

Lisaeesmärgiks oli otsida võimalikke sarnasusi tänase päevaga ning võimalust võtta minevikust eeskju.

1. Poliitgeograafia ja kohanimed – teoreetiline sissejuhatus

Kohanimed mängivad olulist rolli kohalike inimeste identiteedis ning seetõttu on valitseval võimul nimede kaudu võimalik inimeste teadvust oluliselt mõjutada. Iga võim kasutab võimalust omal moel, mõnikord tehakse seda tahtmatultki, kuid alati on olemas mõju. Eestis on kohanimed muutmine käinud käsikäes teiste suuremate vooludega, näiteks venestamine ja eestistamine.

Kohanimed ja eelkõige nende määramise protsess näitavad võimusuhteid ning seda, kes ala tegelikult kontrollib. 20. sajandil keskendusid kohanimeuuringud nimede kogumisele, nende tähenduse uurimisele ja kategoriseerimisele. Tihti tehakse seda lähtuvalt etümoloogilisest vaatepunktist ning andmetest koostatakse sõnastikke ja nimestikke. Mitmetest nimeuuringutest selguvad seeläbi ka uued geograafilised teadmised (Giraut, Houssay-Holzschuch, 2016). 1980. aastate keskel hakkasid teadlased esimest korda kõrvutama toponüümikat ning poliitilisi uuringuid, mis tähendab, et suurem rõhk liikus kohanimelt kui lõpp-produktilt nimetamise protsessile (Rose-Redwood *et al.*, 2010). Kohale nime andmise protsessi uurides vaadeldakse ka neid nimesid, mis ametlikuks nimeks ei saa, aga mis ometi võivad anda väga palju infot kohalike tavade ja võimusuhte kohta. Kõige rohkem pakub teadlastele huvi olemasolevate nimede asendamine uutega, sest sellistel puhkudel tulevad sagedamini välja poliitilised kavatsused. Huvipakkuvad on ka juhtumid, kui nimi antakse täiesti uutele kohtadele, näiteks uuele tänavale, asundusele või omavalitsusele (Giraut, Houssay-Holzschuch, 2016).

Tuttavad kohanimed muudavad keskkonna kodusemaks ning harjumuspärasemaks. Ühendriikide sõdurid on Iraagis teenides ümber nimetanud Bagdadi tänavanimed, et sealses tänavavõrgus kergemini orienteeruda ning koduigatsust vähendada. Nii on saanud mitteametlikel kaartidel Al-Rashidi ja Khulafa tänavatest Oklahma ja Pennsylvania tänavad. Sellised muutused kindlustavad, et kõik meeskonna liikmed saavad juhustest õigesti aru ning jõuavad õigeks ajaks õigesse kohta. Samas käib iga okupatsiooniga kaasas ka ametlik nimede muutus. 2003. aastal, kui USA väed hõivasid Saddami-nimelise rahvusvahelise lennuvälja, nimetasid nad selle koheselt ümber Bagdadi rahvusvaheliseks lennujaamaks, kaotades nimelised seosed varasema võimuga ning muutes nime neutraalseks. Uutele ehitistele, näiteks sõjaväelaagritele, pannakse nimesid, mis viitavad õiglusele (näiteks Gamp Freedom ehk Vabaduse laager) või konkreetsetel kohtadele Ameerika Ühendriikides (näiteks Camp Arkansas) (Rose-Redwood *et al.*, 2010). Esmalt võivad paljud neist nimedest kasutuses olla vaid ameeriklaste poolt, kuid täiesti kindel on, et aja jooksul jõuavad mitmed neist ka

kohalike suhu ja tavakäibesse. Nii näiteks said mitmed Eesti mõisad algul oma nimed külade järgi, mille läheduses nad asusid. Hiljem mugandusid baltisakslastest mõisnike nimed keeles ja kohalike suus niivõrd, et paljud külad ja vallad kannavad mõisavalitsejate nime tänini (Pajusalu *et al.*, 2009).

Semiootilisest vaatepunktist on kohanimed seotud poliitilise võimuga juba sadu aastaid, kui mitte tuhandeid. Vallutaja nime andmine vallutatud kohale on iidne traditsioon, mis on säilinud tänaseni. Uusasustuste loomisel Lääne-Ameerikasse anti neile nimeks tähtsate poliitiliste isikute nimed. Võimusümbolid olid ka ümbernimetatud Nõukogude Liidu linnad, näiteks sai 1924. aastal Petrogradist Leningrad (Rose-Redwood *et al.*, 2010). Nõukogude nimemalli kohtasime ka Eestis, nii kandis Kuressaare aastatel 1952–1988 Eesti Kommunistliku Partei rajaja järgi Kingissepa nime. Ka mägedele ja teistele märkimisväärsatele loodussümbolitele on antud „vallutajate“ nimesid, olgugi, et need kohalike elanike poolt juba varasemalt tuntud ja nimetatud on. Nii sai maailma kõrgeim mägi brittide Indias asuva peageodeedi Sir George Everesti järgi nimeks Mount Everest, mis seejärel ülemaailmse kasutuse leidis. Kohalikud nimed, sanskritikeelne Sagarmatha ja tiibetikeelne Chomolungma, jõudsid laiema avalikkuse ette palju hiljem, alles pärast suletud riikide piiride lõdvenemist ning pole senini samaväärset kasutust leidnud kui maailmale esimesena tutvustatud nimi Mount Everest (Encyclopædia Britannica, 2016). Sarnane näide on ka Austraalias, kus eurooplastest „avastajad“ panid 1872. aastal punasele liivakivist monoliidile nimeks Ayers Rock Lõuna-Austraalia peasekretäri Sir Henry Ayersi järgi. Enam kui sada aastat hiljem, alles 1993. aastal võeti võrdväärse rööpnimena kasutusele kohalike aborigeenide nimi Uluru (Lock, 2011). Suurepärase näite toponüümide poliitilistest muutustest pakub ka Kesk-Aasia Pamiiri mäestik (Horsman, 2006).

Kohanime massilised muutmised käivad lainetena ning on ajendatud teistest märgilistest sündmustest, milleks tihti on võimuvahetus. Kui 19. sajandil kasutati Eestis enamasti vaid saksa- ja eestipäraseid kohanimesid, siis tsaariaja lõpus, 20. sajandi algul läksid käibele mitmed venepäraseid või nendest tulenevad nimed (Uuet, 2002). Ka vallanimed ei jäänud venestamisest puutumata ja nii võeti kasutusele Aleksandri (nii Võru- kui Harjumaal) ja Nikolai (Harjumaal) vald. Oma riigi tekkimisel hakati 1920. aastatel asjaajamises jõulisemalt kasutama eestikeelseid kohanimesid (Pajusalu *et al.*, 2009). Üheks sündmuseks, mis kohanime muutmist mujal mõjutas, sai Esimene maailmasõda. Sõja initsiaatoriks olnud Saksamaa kaotas oma reputatsioonis kõvasti ning nii said halva tähenduse ka Saksamaa ja sakslastega seotud olnud kohanimed, mida oli koloniaalmaailmas palju. USAs toimus

küllaltki ulatuslik degermaniseerimine. Berliin Michiganis ja Germania Iowas muutsid oma nime jäädavalt, Berlin Georgia osariigis vahetas nime ainult sõja ajaks. Muudeti ka tänava- ja külanimesid, samuti saksa pankade ja ettevõtete nimesid, et vabaneda Saksamaaga seotud ajaloost. Sarnased muutused toimusid ka Austraalias, Kanadas ning Suurbritannias (Post, Alderman, 2014). Äsja lõppenud Vabadussõda, selle märgilise osana Landeswehri sõda ning pikk ajalugu baltisakslaste alluvuses olid eestlastes kujundanud negatiivse suhtumise kõige suhtes, mis sakslastega seotud. Nii muutus degermaniseerimine tähtsaks ka Eesti kohanime muutmisel.

Nimede muutmine ei pruugi alati olla ülevalt alla protsess. Suurema võimu ja enesemääratluse andmisega vähemusrahvustele või -gruppidele kaasneb tihti ka nende poolne nimede muutus. Vähemusrahvused saavad sageli õiguse lisada oma nimed ametlikele kaartidele või teeviitadele, et säilitada oma kultuur ja mitte kaduda unustuse hõlma. Eestisiselt on siinkohal heaks näiteks rannarootslaste elualade toponüümika, kus eestikeelsete külanimedega rööpselt on kasutusel rootsikeelsed. Ka lõunaeesti keelepiirkonnas kohtame sageli murdekeelseid toponüüme. Samadel alustel on Ameerika Ühendriikides muudetud koolide nimesid, mis varasemalt on kandnud valgete rõhujate isikunimesid, kuid asendatud afroameeriklaste õiguste eest võitlejate nimedega. Kohanimede muutmine alt üles võib olla ka mitteametlik ning üks osa võitlusest valitseva võimu vastu. Nii näiteks on radikaalsed baskid Hispaanias avalikke viitu ja silte üle kirjutanud baskikeelsete kohanimedega. Sarnaseid näiteid ja kohalike inimeste võetud initsiatiivi leiab ka Põhja-Iirimaalt ja USA-st (Rose-Redwood *et al.*, 2010).

Eraldi suund kohanimetamise uuringutes on kaubamärkide kasutamine ehk bränding (Giraut, Houssay-Holzschuch, 2016). Kehtib põhimõte, kelle raha, selle nimi. 1970. aastatest alates on paljud staadionid saanud nime suursponsorite järgi ning ajapikku on tava levinud kontserdimajadele ja kaubanduskeskustele ning isegi üksikud linnad on võtnud endale suurkorporatsioonide nime (Rose-Redwood *et al.*, 2010). Eesti näidetena võib siinkohal tuua A. Le Coq Arena ja Nordea kontserdimaja. Keeruline on seejuures hinnata, kui suurel määral mõjutab avalikele kohtadele kommertsnimede panek kohalike inimeste suhtumist konkreetsesse ruumi ning kas omavalitsuse selline lühiajaline rahasüst ka ennast ära tasub (Rose-Redwood *et al.*, 2010).

2. Eesti valdade ajalooline ülevaade

2.1 Eesti valdade ajalugu

Eesti valdade ajalugu algab 19. sajandil, kui kaotati talupoegade pärisorjus ning tekkis vajadus kogukondlike struktuuride järele. Tol ajal kuulusid Eesti alad Vene tsaaririigi koosseisu, Põhja-Eesti Eestimaa kubermangu ning Lõuna-Eesti koos Põhja-Lätiga Liivimaa kubermangu. Talurahvaseadus, millega kaotati pärisorjus ning loodi alus valdade tekkeks, hakkas Eestimaal kehtima 1816. ja Liivimaal 1819. aastal. Talupoegadel tekkis esmakordselt võimalus mõisast ja selle valitsemisest eralduda ning valdadeks koonduda (Uuet, 2002). Poole sajandi jooksul muutus elukorraldus ülejäänud tsaaririigis ning 1861. aastal loodi vallad ja vabastati pärisorjusest ka teiste kubermangude talupojad. Senini olid vallad suhteliselt vähe reguleeritud ning võimu poolest paljuski mõisatega seotud (näiteks kohtuvõim). Terve riigi koosnemine valdadest lõi eelduse vallaseaduse koostamisele, mis hakkas kehtima 1866. aastal. Seadusega muutusid vallad mõisatest täiesti sõltumatuks ning valdade eesmärk oli tasakaalustada riigi kesk võimu tsentraliseeritust. Vallad loodi endistest mõisamaadest, mille talupojad endale osta olid jõudnud ning mõisnikele jäänud mõisasüdamed sinna hulka ei kuulunud. Seetõttu olid valdade piirid väga sopolised ning paljude lahustükkidega nagu eelnevalt olid olnud mõisamaad (Pae, Tammiksaar, 2015).

1866. aasta vallaseadus nägi ette, et ühes vallas peaks elama vähemalt 200 meeshinge ning vastavasisulised liitmised tuli teha 1867. aasta alguseks (Uuet, 2002). Et vallaseadus oli väga paindlik ning nii võisid 200 meeshinge alampiirist kõrvale hiilida vallad, kes oma kohustusi täita suutsid, mistõttu ei toimunud 1866/1867. aastal suuremahulist ühinemist. Valdade suuremaks ühinemiseks andis tõuke 1889. aasta kohtureform, millega anti talurahvaasjade komissaridele õigus vajadusel valdu liita ka sunduslikus korras. Eestimaa kubermangus koostas talurahvaasjade komisjon talurahvakomissaridele juhendi, mille kohaselt soovitati liita vallad, milles polnud piisavalt inimesi või mis ei suutnud neile määratud ülesandeid täita. Lähtuvalt juhistest ja Eestimaa kubermangu valdade suhtelisest väiksusest ning vaesusest, toimus seal valdade liitmine aktiivsemalt kui Liivimaal, kus vallad olid jõukamad ja rahvarohkemad. Ajavahemikul 1890–1892 kadus Eestimaa kubermangus 409 valda ning järgi jäi vaid 120. Liivimaa Eesti osas kaotati ainult 57 valda, mistõttu jäi järgi 433 valda (Pae, Tammiksaar, 2015). Et 1890. aastatel toimus drastiline vilja- ja linahindade langus (Pae, Tammiksaar, 2015), toimus ka Liivimaal suurem valdade liitmine ning sajandi lõpuks jäi Liivimaale järgi 233 valda (Uuet, 2002).

Muutuste aeg saabus 1917. aasta veebruarirevolutsiooniga. Eestimaa kubermang liideti Liivimaa kubermangu nelja eestikeelse maakonnaga ning juhtimise võtsid üle Maapäev ja Eesti Ajutine Maavalitsus. Muutused toimusid ka valdade olemuses. Kui senini olid vallad olnud selgelt seisuslikud üksused, siis alates 1917. aastast kuulusid vallaelanike hulka kõik selle territooriumil elavad kodanikud. Vabariigi algusaastatel toimusid mõned üksikud valdade liitmised ja iseseisvumised. Tartu rahulepinguga lisandus Eestile neli suurt ja rahvarohket valda Petserimaal, mis 1922. aastal üheteistkümneks väiksemaks jagati, ja kolm Narva jõe tagustel aladel (Uuet, 2002).

Valdade reform oli arutluse all terve iseseisvuse aja, kuid ei 1920., 1922., 1928. ega ka 1930. aastal valmis kirjutatud seaduseelnõu ei jõudnud kinnitamisele (Pae, Tammiksaar, 2015). Alles 1937. aastal jõustus Vallaseadus, mis määras selgelt valla kodanike, selle juhtimise ja kohustuste küsimused ning vallapiiride reformi tähtaja – 1. aprill 1939 (Uuet, 2002). Reformi põhiline töö tehti ära 1935. aastal geograafide Endel Krepi ja Johannes Maide poolt, kuid sisepoliitiliste keerdkäikude tõttu viidi ellu alles neli aastat hiljem (Pae, Tammiksaar, 2015). Reformi põhjuseks oli valdade väga erinev suurus nii pindalalt kui ka rahvaarvult, mistõttu olid väikevallad rahalistes raskustes neile pandud kohustuste täitmisega. Vallapiirid olid säilinud enam-vähem ühesugustena ligi 40 aastat, mille jooksul olid tegelikud keskused ja kesksed asulad kõvasti muutunud. Väga palju oli säilinud lapivaldu ehk valdu, mis koosnesid mitmest lahustükist (Uuet, 2002). Reformi juhtmõtteks sai optimaalsete valdade loomine, mis tähendab, et optimaalne vald on „kõige parajam täitma tema peale pandud ülesandeid ning mis kulude seisukohalt oleks rahvamajanduslikult kõige odavam“ (Pae, Tammiksaar, 2015). Valdade liitmisel arvestati kohalike olusid ning liitmisotsuseid ei tehtud valdade või külade, vaid talude ja kvartalite kaupa, mis tähendas, et piiride muutusest olid mõjutatud suuremal või vähemal määral peaaegu kõik vallad (Uuet, 2002). Vähem ja väiksemad muutused toimusid Põhja-Eesti, kus vallad olid suuremad ning varasemate ühinemiste käigus juba suurema muudatustekuuri läbinud. Seetõttu olid sealsed vallad plaanidega ka rohkem nõus kui Lõuna-Eesti vallad, mis senimaani kaootilisemad ning eelseisvatest muutustest rohkem mõjutatud. Reformi tagajärjel jäi Eestisse järgi 248 valda (Pae, Tammiksaar, 2015, Lisa 2).

Teise maailmasõja tulemusel vahetus riigivõim, mis tõi taaskord kaasa suuremad muudatused haldusjaotuses. 1945. aastal loodi valdadesse külanõukogud, enamasti ühte valda kaks kuni kolm tükki. Täielikult muudeti haldusjaotust 1950. aasta reformiga, kui kaotati maakonnad ja vallad ning loodi rajoonid, mille alla kuulusid juba loodud külanõukogud (Uuet, 2002). Põhjalikult ettevalmistatud vallareform kaotas täielikult oma mõju ja tähenduse.

Uus ajajärk valdade ajaloos algas 1989. aastal kui Ülemnõukogu võttis vastu otsuse haldusreformi läbiviimisest tol ajal veel Nõukogude Liitu kuulunud Eestis. Haldussüsteemi esimese tasandi moodustasid vallad, linnad ja alevid, teise tasandi maakonnad ja vabariikliku alluvusega linnad. Seaduse ja vastavalt Ülemnõukogule esitatud avalduste alustel hakati külanõukogudest valdu moodustama. 1992. aastaks oli moodustatud 236 linna, alevit ja valda. Tänapäevase haldusjaotusele pani aluse 1993. aasta kohaliku omavalitsuse korralduse seadus, mis muutis omavalitsused ühetasandiliseks ning kaotas alevi ja linnade erinevad staatused. Mitmed senised alevid tõsteti linna staatusesse ning vähesel määral toimus valdade liitumisi. Sajandi viimastel aastatel ühinesid esmakordselt mõned väiksemad linnad neid ümbritsenud valdadega (Uuet, 2002). Suuremaid liitumislaineid aga ei tekkinud, kuna jäädi ootama uut haldusreformi, mis lähiaastatel toimuma peaks.

2.2 Vallanimede üldine ajalugu

Suurem osa Eesti valdadest sai oma nime mõisate järgi, mille maadele nad asutati. 19. sajandi viimastel kümnenditel toimunud valdade liitmiste tulemusel said uued vallad endale enamasti ühe liitunud valla nime. Samas leidub ka hulgaliselt erandeid ja üksikjuhtumeid, näiteks tekkis Kuusalu ja Valkla valdade ühinemisel Kiiu vald (Uuet, 2002). Tollest ajast on paljud dokumendid ja materjalid aja jooksul hävinud ning nii ei saa teha põhjalikke järeldusi, miks üks või teine vald endale just niisuguse nime sai. Paljudel juhtudel saab säilinud allikate põhjal vaid spekulatsioonida, kas ja millises seal mainitud nimest on tulenenud tänapäeval kasutatav kohanimi.

Saaremaa näitel vaatame põhjalikumalt 19. sajandi vallanime moodustuspriinipi. Enne 1890. aastate haldusreformi oli Saaremaal 112 valda (LVVA.6828.4.347, 1; Lisa 3), millest valdade liitmisega jäi järgi 19. Saaremaa oli Eesti teiste maakondadega võrreldes vaesem ja eripäraks oli suur kroonumõisate hulk. Võib öelda, et talurahvakomissar J. Kassatski eestvõttel 1890. aastatel toimunud ühendamiste käigus toimus vallareform, mis korrastas Saaremaa vallavõrgu niivõrd, et 1930. aastatel oli Saare maakonnas vaja teha vaid üksikuid pisimuutusi (Pae, Tammiksaar, 2015). 112 vallast enamiku nimi lähtus mõisa nimest, mõnel juhul külanimest (näiteks Koguva ja Võhma) ning kahel juhul ka mõisata saare nimest (Ruhnu ja Kesselaid). Liitmiste tulemusel võeti enamasti kasutusele üks mõisanimedest, kuid erandina sai Kihelkonna vald nime kihelkonna nimest. Kihelkonnanimest lähtuti ka Mustjala ja Kärla puhul, kuid ühtlasi oli kummalgi juhul olemas ka samanimeline mõis. Lisaks olid kõikides kihelkonnakeskustes kihelkonnanimedega kirikumõisad. Saaremaa puhul mängis mõningat

rolli ilmselt ka õigeusu levik, sest mitmed uued vallad said nime õigeusu kiriku asukoha järgi (Pärsama, Leisi). Eraldi huvitavat juhtumit kujutab endast Abruka valla nimi. Algselt vaid Abruka saart hõlmanud väikevalla nimi laienes liitmiste käigus Saaremaale, hõlmates suuresti Anseküla kihelkonna territooriumi. Abruka valla nimi muudeti Salmeks 1936. aastal (ERA.40.1.5891, pg-ta).

Kuna 1920. ja 1930. aastatel massilisi valdade liitumisi ei toimunud, ei olnud põhjust ka nimede muutmiseks (Uuet, 2002), mitmed ettepanekud lükati tagasi või edasi põhjendusega varsti jõustuvast uuest seadusest. Kohanimede seadus käis kaasas haldusreformi seadusega, mis tähendas, et ka see võeti vastu alles 1938. aastal. Koha- ja kinnistusüksuste nimede korraldamise seadus (RT 1938, 42, 397) nägi ette, et kõik haldusüksused peavad kandma eestipäraseid nimesid. Muutmisele läksid võõrapäraseid (saksa või vene päritoluga nimed), labased või halva kõlaga nimed (näiteks Kelmi, Naraka, Sigala), erandiks vaid ajalooliselt positiivset tähendusega nimed (enamasti rootsi või ingerisooime nimed). Seaduse täideviimiseks loodi Kohanimede Nõukogu. Kohanimede seaduse täpsustamiseks andis siseminister oktoobris välja määruse, millega määrati, millised nimed vastavad eestipärasusele ja millised mitte (RT 1938, 87, 777).

1950. aastal kaotatud valdadega katkeb ka vallanimede ajalugu, mis jätkub 1989. aastal valdade taasloomisega. Uueks lähtekohaks saavad paljuski seniste külanõukogude nimed. Taasiseseisvunud Eesti esimene Kohanimeseadus jõustus 1997. aasta esimestel päevadel (RT I 1997, 1, 3) ning määras kohanimede keeleks eesti keele. Kuid kui kahe maailmasõja vahel pandi oluline rõhk võõrapärase nimede eestistamisele ning anti seaduse ja määrusega selged korraldused võõrapärase nimede kaotamiseks, siis taasiseseisvunud Eestis pööratakse tähelepanu ka vähemusrahvuste kohanimede kaitsele. Kohanimeseadusega võeti aja- ja kultuurilooliste erandite aluseks 1939. aasta 27. septembri rahvaarv, mis tähendab, et kui piirkonnas oli vähemusrahvusest elanike arvult ülekaalus, võib tänasel päeval kasutada ametlike või rööpnimedena vastavakeelseid nimesid. Nii on talitatud eestirootsi nimedega Noarootsis ning venepärase nimedega Setumaal ja Peipsi ääres (Päll, 1996).

Hetkel kehtiva Kohanimeseaduse (RT I, 30.06.2015, 49) kohaselt määrab vallale nime Vabariigi Valitsus lähtuvalt vallavolikogu taotlusest (RT I, 30.06.2015, 38). Uue haldusreformi eelnõu kohaselt võib valitsuse eestvedamisel toimuvate sundliitmiste korral lähtuda suurema eelisest, mis tähendab, et uuele ühendvallale pannakse suurema valla nimi või selle valla nimi, kellega vald sunduslikus korral liidetakse (Haldusreformi ..., 2016).

3. Andmed ja metoodika

Töö uurimuslik osa rajaneb suurimas osas arhiivimaterjalidele, mis pärinevad Eesti Vabariigi esimestest kümnenditest. 1930. aastate dokumendid ja ametlikud kirjavahetused on hoiul rahvusarhiivi Tallinna osakonnas, mis loodi Riigiarhiivi nime alla 1921. aastal. Riigiarhiivi hakati koondama tol hetkel tegutsevate riigiasutuste dokumente, mis on seal hoiul tänaseni (Rahvusarhiiv, 2016). Sobilike arhiivisäilike leidmist hõlbustas Arhiivi Infosüsteem, kus teemakohaste märksõnadega (näiteks „valdade nimed“, „Kohanimede Nõukogu“) otsinguid läbi viidi.

Töös kasutati säilikuid järgmistest fondidest:

- ERA.14 – Siseministeerium
- ERA.40 – Omavalitsuste Talitus
- ERA.1097 – Pärnu Maavalitsus
- ERA.3138 – Viru Maavalitsus
- ERA.3171 – Valga Maavalitsus
- ERA.4857 – Kaarli Vallavalitsus

Täiendava info kogumiseks kasutati internetilehekülge Digar, mis koondab Eestis välja antud ajalehti digiteeritud kujul. 1930. aastate ajaleheartiklite lugemine andis pildi vallanimede teema olulisusest ühikonnas. Lisaks leidsid ajaleheartiklites uut ja vajaliku infot selliste faktide täpsustamiseks, mida arhiivimaterjalide hulgast leida ei õnnestunud. Konkreetseid vallanimede kehtestamisi ja seadusi puudutavaid fakte kontrolliti Riigi Teatajatest ning Riigi Teataja Lisadest.

Töö hõlmas eelpool kirjeldatud materjalide kõrvutamist ning omavahelist võrdlust, mille põhjal tehti järeldusi 1930. aastatel valitsenud suundade ja vallanimede praktika kohta. Nimevaliku protsessi raskuse visualiseerimiseks koostati ülevaatlik kaart, kuhu koondati kõik materjalidest leitud ning protsessis osalenud erinevate osapoolte pakutud nimevariandid (Lisa 4). Kuna andmeid pole võrdselt kõigi maakondade kohta, on mõned Eesti piirkonnad selgelt alaesindatumad ning kaart ei pretendeeri täielikkusele.

4. Nimemuutuste dünaamika 1930. aastatel

4.1 Reformi ettevalmistav periood

Aktiivsem diskussioon vallanimede ja nende muutmise üle käis 1930. aastatel justkui lainetena, mis kõik olid põhjustatud ja mõjutatud haldusreformist ning selle kulgemisest. Eellainetus 1928. aastal väljendus Siseministeeriumi ringkirjaga kõigile maavalitsustele. 1930. aastal seisis vallanimede eestistamise eest Eesti Rahvustluse Ühing (ERÜ). 1935. aastal, kui reformikava valmis oli, võttis Siseministeerium aluseks Postivalitsuse asulate nimestiku ning saatis laiali järgmise ringkirja. 1938. ja 1939. aastal sai reform ka päriselt teoks ning suurema osa Eesti valdade nimed sellest mõjutatud.

1928. aastal, kui valdade reform iseseisvusajal juba kolmandat korda seaduseelnõuni oli jõudnud, tegi Vabariigi Valitsus Siseministeeriumile ettekirjutuse teha kindlaks valdade nimed, mida eestipäraselt ei kasutata (ERA.1097.1.894, 1–4p). Seepeale saatis Siseministeeriumi Administratiivosakond kõigile maavalitsustele kirja koos Akadeemilise Emakeele Seltsi¹ poolt koostatud nimekirjaga. Maavalitsustele tehti ülesandeks selgitada välja vallad, mille nimekasutus nimekirjast erineb, küsida arvamust asjassepuutuvatelt valdadelt ning teatada seejärel Siseministeeriumile maavalitsuse teadmised ja arvamused kõigi valdade kohta.

Et valdade reform eelnõust kaugemale ei jõudnud, ei muudetud ka ühegi valla nime ning protsess lükati kuni uue seaduseni edasi (ERA.40.1.5884, pg-ta). Teada on, et Pärnumaal toimetati Siseministeeriumi kõigi ettekirjutuste kohaselt ning saadeti lõppkokkuvõtte ka ministeeriumisse (ERA.1097.1.894, 10–12), kuid tagajärgedeta. Ainukese reaalse mõjuna vallanimede muutusele võib tuua Moisekatsi valla Moosteks ümbernimetamise 1931. aastal ehk ringkirjast enam kui kaks aastat hiljem. Moisekatsi oli valla ametlik nimetus, kuid kuna kogu ümberkaudne rahvas oli ajast aega kasutanud nime Mooste, oli vald oma kulu ja kirjadega valmis nime vahetama. Uue seaduse jõustumist ei soovitud ootama jääda väga pragmaatilistel põhjustel, nimelt ametliku ja tegelikult kasutatava nime erinevusest tingituna oli tihti probleeme posti saatmisel ning kuna valla templid olid väga kulunud, peeti mõistlikuks tellida uued juba õige ja pikaajalise nimega (ERA.40.1.5884, pg-ta).

---

¹ Akadeemiline Emakeele Selts loodi 1920. aastal vabatahtliku filoloogilise ühendusena Tartu Ülikooli juurde (Emakeele Selts, 2016). Seltsi liikmete tegevust ja teadmisi hinnati kõrgelt, mistõttu kasutas Siseministeerium seltsi abi nii 1928., 1935. kui ka 1938. aasta reformieelnõude koostamisel. Lisaks oli Akadeemilisel Emakeele Seltsil oluline roll inimeste ees- ja perekonnanimede eestistamise protsessis.

Uut vallareformi valmistati ette juba 1930. aastal, kui kõige initsiatiivikamaks vallanimede eestistajaks osutus 1928. aastal loodud Eesti Rahvosluse Ühing². ERÜ saatis 1930. ja 1931. aastal maavalitsustele võõrapäraste vallanimede nimekirjad ning ka omapoolsed soovitused uute nimede valikuks, mille oli kokku pannud ühingu nimede eestistamise toimkond. Nimede eestistamine oli juba ulatuslikult toimunud tänavate, raudteejaamade ja teiste väiksemate kohtade puhul, nii et polnud põhjust säilitada ka vallanimed. Peamiseks võõrpärasuse põhjuseks oli nime pärinemine endise mõisniku nimest, mis rahvusmeelsetele kodanikele ei sobinud. Olgugi, et paljud nimed olid niivõrd mugandunud, et tundusid eestipärastena, siis „ei saa veel sellega ütelda, et need nimed oleksid täiesti omapärased ja meie oludes otstarbekohased ning sündsad“ (ERA.3171.1.230, 5). Üldine soovitus kõigile valdadele oli valida uueks nimeks mõni olemasolev nimi valla territooriumilt, näiteks küla, jõe või järve nimi. Võimaluse korral tegi ERÜ ka konkreetsemaid ettepanekuid.

Töö koostamise käigus õnnestus leida ERÜ kirjad Valgamaa (ERA.3171.1.230, 5–7), Viljandimaa (ERA.4857.1.90, 10–11), Virumaa (ERA.3138.1.694, 51–54) ja Pärnumaa (ERA.1097.1.1051, 1–2) maavalitsustele ning ajaleheartiklid, mis käsitlevad Harjumaa (Postimees, 1930a) ja Järvamaa (Postimees, 1930b) maavalitsustel saadetud ettepanekuid. Kahjuks puudub kinnitus, kas vastavasisuline kiri jõuti valmis kirjutada ja saata ka kõigile ülejaanud maavalitsustele, kuid hilisemate kirjade põhjal võib seda siiski oletada (ERA.14.2.440, 17).

Analüüsides ERÜ poolt Valgamaale saadetud kirja kadus 1938. aasta põhjaliku reformiga (RT 1938, 87, 776) kaardilt kuus nime kaheksast, mille muutmist ERÜ oli soovitanud. Ebasobilike nimede kaotamist võib seletada paljuski väiksemate valdade liitmisega suuremate külge, nii et uus vald suurema ja antud juhul ka sobivama nime sai. ERÜ soovitude kohaselt oleks pidanud muutma ka Hummuli ja Kaagjärve valdade nimesid, mis vastavalt mõisnike Hummeli ja Kaweri nimedest mugandatud on (ERA.3171.1.230, 7).

Kui võrrelda tänaseid Valgamaa valdu toonastega, siis nimede hulgas suurt muutust pole toimunud. Säilinud on endiste kihelkondade nimed (Helme, Sangaste ja Karula), mis olid kasutusel juba omariikluse algusaegadest peale. Sarnastes piirides on säilinud 1939. aastal loodud Põdrala vald, mis praegu küll Helme, Tõrva ja Hummuliga ühinemist plaanib (Helme

---

² Eesti Rahvosluse Ühing loodi 1928. aastal eesmärgiga „edendada ja süvendada Eesti rahvustunnet ja teadvust ning arusaamist Eesti rahvusideloogiast“ (ERA.14.11.64, 3). Rahvosluse teemadel peeti mitmeid kõnekoosolekuid (Postimees, 1928), avaldati arvamust kõlbluse teemadel (Õpetajate Leht, 1931) ning propageeriti eriti tugevalt toponüümide eestistamist. Tuntumatest isikutest oli ERÜ-ga seotud keelemnõukogu liige Johannes Aavik (Pae, Tammiksaar, 2015).

vald, 2016). Selline ühinemine annab lootust ka Hummuli valla nime kadumisele, mida ERÜ juba 1930. aastal soovitas, kuid mis senini kasutusel on.

Esimene ERÜ poolt ebasobivaks tunnistatud ja mõisniku nimest mugandunud Viljandimaa nimi kaotati 1937. aastal, kui Loodi, Õisu ja Aidu vald ühinesid Paistu vallaks (RT 1937, 46, 417). Loodi nimi tulenes mõisaomaniku Kloti nimest, mis esmalt oli rahva suus mugandnud Kloodiks ja hiljem Loodiks (ERA.4857.1.90, 10). Uue valla nimeks saanud Paistu sobis kihelkonnanimena rahvuslikku maailmavaatesse väga hästi. Kahjuks pole säilinud dokumente nimevaliku protsessist ja nii ei saa öelda, kas nimevalik oli üksmeelne või läks üle kivide ja kändude.

1939. aastal jõustunud valdade liitmise tulemusel kaotati veel viis ERÜ poolt mittesobivaks kuulutatud Viljandimaa nime. Vallanimena jäi püsima Holstre, mis oli aja jooksul kujunenud mõisnik Holstferi nimest (ERA.4857.1.90, 10). Tänapäevaks pole aga ükski ERÜ poolt mainitud nimi vallanimena kehtiv. Viljandimaalgi võib märgata suunda kihelkonnanimedele, kui Karksi ja Tarvastu nimelised vallad on pärit juba rohkem kui saja aasta tagant, siis näiteks Suure-Jaani ja Halliste nimed ilmuvad omavalitsusüksustena kaardile alles Nõukogudeaegsete rajoonide ja külanõukogudena, millest lähtuvalt loodi taasiseseisvunud Eestis uued vallad (Uuet, 2002).

Kõik ERÜ poolt tehtud muudatusettepanekud on koondatud töö lisa olevasse tabelisse (Lisa 5). Et vallareform jäi kinnitamata ka 1930. aastal, ei olnud ERÜ kirjadel selget mõju ning nendest ajendatuna ei toimunud ühegi vallanime muutust. Võib öelda, et väga paljud ERÜ pakutud nimevariantidest ei läinud käiku ka hiljem, kuid nende jõuline suund nimede eestistamisel kandis kindlasti vilju.

Vallanimede muutmine jäi mitmeks aastaks kõrvaliseks teemaks ning üksikute valdade nimed muutusid valdade ühinemise tõttu. Näiteks liitusid 1932. aastal Vana-Laitsna ja Rogosi vallad ühtseks Laitsna-Rogosi vallaks (RT 1932, 51, 452). 1933. aastal Kioma ja Kähri valdade ühinemisel jäi valla nimeks Kioma (RT 1933, 99, 712).

Taaskord jõudsid nii valdade reform kui ka vallanimed arutluse alla 1935. aastal. Postivalitsus koostas 1934. aastal „Posti-, telegraafi-, telefoni- ja raadio-asutiste ning abiasutiste nimestiku“, mida Akadeemilise Emakeele Seltsi ja Tartu Ülikooli Geograafia Kabineti esindajad analüüsisid (ERA.40.1.5890, pg-ta). Nimekirjas tulid hästi välja mitmed võõrapärase kasutusega vallanimed, sest postiasutuste nimedena oli Postivalitsus kasutusele võtnud eestipärased ja rahva poolt kasutatavad nimed. Seevastu kasutasid mitmed vallad oma

nimedena endiselt vanapäraseid ja võõrakujulisi nimesid. Nimestiku ja analüüsi põhjal saatis Akadeemiline Emakeele Selts siseministrile nimekirja 25 valla nimega, mis kindlasti muutmist vajaksid (Lisa 6). Kui ERÜ muudatusettepanekud olid seotud nimede sisulise tähendusega, siis Akadeemilise Emakeele Seltsi muudatused lähtusid puhtalt õigekirjareeglitest ning tähendasid enamasti paari tähe muutmist.

Hoolimata sellest, et reform taaskord edasi lükkus ning ametlik, ülevalt alla koordineeritud nimemuutus teoks ei saanud, muutsid mitmed vallad oma nimed vastavalt soovitudele. Üheks huvitavaks erandjuhtumiks kujunes Meeksi vald, kus nimeküsimumused enne reformi ja selle ajal tuliseks kiskusid. 1937. aasta maikuus otsustas Meeksi vallavolikogu võõrapärasuse vältimiseks võtta uueks nimeks Mehikoorma. Akadeemiline Emakeele Selts nõustus valikuga ja leidis et, „... Meeksi ei tarvitse olla võõrapärane [nimi], kuid keelelisest seisukohast [on] Mehikoorma igatahes ilmekam eestipärane nimi kui Meeksi.“ Mehikoorma nimi polnud sugugi meeltnööda valla teistele suurtele ja valla tähtsaima küla tiitlile konkureerivatele Aravu, Laane ja Parapalu küladele, nii et 1938. aasta mais hakati koguni allkirju koguma, et reformiga taastada valla endine nimi. Mehikoorma nimega kerkis selgelt esile ka rahvusküsimumus, sest kohalikud eestlased arvasid, et „Mehikoorma on kiisa venelaste küla ning seepärast ei kõlba nimeks ühele ausale Eesti vallale [– – –] küla elanikud enamusega olla riigivastased.“ Kohalike elanike vastuseis uuele nimele sai ametlikuks septembris toimunud koosolekul, kus valla organisatsioonide ja rahva esindajatest 20 Meeksi nime ja vaid üks Mehikoorma nime poolt hääletas (Pae, Tammiksaar, 2015). Rahva vastuseisust lähtudes sai Kohanimede Nõukogu soovitusel valla uueks nimeks Meeksi (ERA.40.1.6019, 369p), kuigi ERÜ Meeksi nime võõrapäraseks ja mõisniku nimest tuletatuks pidas (ERA.14.2.440, 17p).

4.2 Valdade reform 1938. aastal

Suurim nimede muutmise käis 1938. aastal, kui kokku pandi reformi kava, mis ka tegeliku kinnitamiseni jõudis. Vallanimede muutmise aluseks sai 19. aprillil 1938 riigihoidja dekreedina välja antud Koha- ja kinnistusüksuste nimede korraldamise seadus (RT 1938, 42, 397). Seaduse kohaselt pidid kõik haldusüksused ja asulad kandma eestipäraseid nimesid ning senini kasutuses olevad võõrapäraseid, labase tähenduse või halva kõlaga nimed kuulusid muutmisele.

Seadusest tulenevalt palus Siseministeerium Akadeemilise Emakeele Seltsi hinnangut võõrapärase vallanimede kohta. Seltsi poolt vastusena esitatud nimekiri, millele olid lisaks küsitud võõrapärasele nimedele lisatud ka keeleliselt valesti kasutatavad nimed, kattus suurel

osal 1935. aastal ministeeriumile saadetuga. Uute nimedena olid nimekirjas võõrapärased vallanimed Heimtali ja Aleksandri ning vigane Taagepere, mille asemel soovitas selts kasutada Taagepera nime (ERA.14.2.440, 13–16).

Analüüsides Akadeemilise Emakeele Seltsi nii 1935. kui ka 1938. aastal esitatud nimekirju sai kõigi Eesti valdade kohta kokku 28 nime (Lisa 6). 1935. aasta 25st soovituslikust nimest muudeti kahel järgneval aastal põhimõtteliselt nelja – 1935. aastal sai Einmannist Vajangu, 1936. aastal Lümmadast Lümada ning Uue-Suislepi ja Vana-Suislepi ühinesid Suislepa vallaks. Pärast 1939. aastal jõustunud vallareformi sai kuus valda soovitatud nime, kümme valda liideti teiste valdadega ning viis valda said täiesti uue nime, mis polnud seotud seltsi soovitustega. Viiest kahe puhul sai nimeks ERÜ juba 1930. aastal pakutud nimevariant ehk Taageperest sai Vaoküla vald ning Skarjatinast Raja vald. Pärast reformi säilisid kahe valla – Emmaste ja Varbola – nimed endisel kujul.

Koha- ja kinnistustüksuste nimede korraldamise seadusega loodi Siseministeeriumi juurde nõuandva organina Kohanimede Nõukogu (RT 1938, 42, 397). Kuid veel enne, kui nõukogu sai tööle asuda, kutsus siseminister 31. augustil kokku nõupidamise, kus olid esindajad Akadeemilisest Emakeele Seltsist, Akadeemilisest Ajaloo Seltsist, Eesti Maaomavalitsuste Liidust ning majandusgeograafiliste küsimuste eksperdina geograaf Endel Krepp. Nõupidamisel kujundati omapoolne hinnang Eesti vallanimede eestistamise ja parandamise suhtes ning edastati see Kohanimede Nõukogule lõpliku seisukoha kujundamiseks (ERA.40.1.6019, 376).

Kohanimede Nõukogu pidas oma esimese koosoleku 7. septembril 1938 ning andis hinnangu kõigile Eesti linnade, valdade ja maakondade nimedele (ERA.40.1.6019, 365–375p). Toimunu leidis laialdast kajastust ka kõigis Eesti tolleaegsetes suuremates lehtedes (Päewaleht, 1938; Uus Eesti, 1938).

7. oktoobril võttis president Konstantin Päts vastu otsuse nr 88 (RT 1938, 87, 776), mille alusel hakkasid valdade uued piirid ja nimed kehtima järgneva aasta 1. aprillist.

Võrreldes Kohanimede Nõukogu protokolliga ning presidendi poolt 7. oktoobril kinnitatud nimekirja, leiab sealt nii mõnegi erinevuse. Kohanimenõukogu leidis Petserimaal asuvate Irboska ja Laura valdade nimed igati asjakohased olevat ning ajaloolistel põhjustel säilitamist väärt. Presidendi kinnitatud nimekirjaga nimetati vallad aga ümber, vastavalt Linnuse ja Lõuna vallaks. Leiab ka juhtumeid, kus nõukogu soovitas vallavalitsuse või maavalitsuse esialgse soovi asemel uut nime, kuid lõpuks valiti kolmas nimi. Näiteks sooviti Virumaal

panna valla nimeks Pungerja, mida Kohanimede Nõukogu küla kauguse tõttu keskusest heaks ei kiitnud. Pungerja asemel soovitas nõukogu hoopis Iisaku kui ajaloolise kihelkonna ja endise valla nime. Uue valla nimeks sai aga Täriveri, mille valiku põhjenduseks Uudisleht (1938) nimetas samanimelise koha põlist päritolu. Võib vaid spekulatsioonideks, et Iisaku nime peeti liigselt kristlikuks ja võõrapäraseks ning uueks nimeks võeti kõige vanem teadaolev nimi piirkonnast (Iisaku vald, 2016). Võrumaal soovitas Kohanimede Nõukogu Raja nime asemele Laitsna nime ning Roosa vallale Metsataga valla nime, kuid presidendi otsusega kinnitati Laitsna asemel Ruusmäe ja Metsataga asemel Varstu.

Kahe loodava valla puhul pole selle nime nõukogu koosolekul arutatud. Võis juhtuda, et Kolga nimi jäi lihtsalt arutluse alt välja, kuna selline vald oli juba varem olemas ja nimi sobiv. Huvitav on aga Põdrala valla juhtum. Põdrala vald tekkis mitmest endisest väikevallast, peamisteks moodustajateks olid Riidja, Leebiku ja Lõve. Nõukogu protokollis pole arutatud ei Põdrala ega ühegi nende väikevalla nime, kuid presidendi otsuses seisab uue valla nimena just Põdrala. Asja teeb veelgi huvitavamaks see, et ei arhiivimaterjalides ega ka ajalehtedes selle kohta väga palju infot ei leidu³.

Lisaks varasemalt mainitud Meeksi valla juhtumile vahetati reformi käigus tagasi ka Prangli valla nimi. Nimelt muutis Prangli vald Harjumaal 1926. aastal oma nime Pranglisaarte vallaks, sest nii oli see juba vene ajal, rahvas kasutas sellist nime ning Vabariigi algusajast olid ka templid Pranglisaarte nimega (ERA.40.1.5878, 384–393). Nime muutmist põhjendas eriti aga see, et kirjad tihti Vana-Prangli vallaga Tartumaal valessti saadeti ning seetõttu info õigesse kohta jõudmine tavapärasest rohkem aega võttis. 1938. aastal aga soovitas Kohanimede Nõukogu nime tagasi Pranglikaks muuta, sest Pranglisaarte vald liiga pikk oli (ERA.40.1.6019, 366p).

249st Kohanimede Nõukogu poolt vastuvõetavaks või soovituslikuks tunnistatud vallanimest võeti reformi käigus kasutusele 239 nime. Võib öelda, et Kohanimede Nõukogu omas suurimat rolli lõplike vallanimede valikul ja määramisel.

---

³ Kohanimeraamatu (Kallasmaa *et al.*, 2016) andmeil taaselustati Põdrala nimi 1938. a vallareformi käigus vanemate kirjanekute põhjal. Vald moodustati 1939 Leebiku ja Riidaja vallast ning Helme, Jõgeveste, Kärstna, Lõve, Patküla ja Suislepa valla osadest. Vald eksisteeris 1939–1950 ning likvideeriti Tõrva rajooni loomisega. Aastast 1954 oli rajoonis Riidaja külanõukogu, mis nimetati Põdralaks 1990, vallaks sai ta 1991. Nime peetakse algselt külanimeks, vanemas riimkroonikas on 1223 kirjas Podereial/Poderiale. Nimi on edasi elanud Riidaja mõisa nimes (Morsel Podrigel). Nime algkujuna on Marja Kallasmaa oletanud Põderjala, mis võiks lähtuda isikunimest. Podereialist Põdralaks muutmist võib pidada rahvusromantiliseks keerdkäiguks Eesti toponüümikas.

4.3 Pärast reformi

Juba 1938. aasta 20. oktoobril saatis Siseministeeriumile omapoolse kirja Eesti Rahvusrühm, kes oli eestipäraste nimede eest seisnud ka 1930. aastate alguses ning enne reformi maavalitsustega uuesti ühendust võtnud. Kuna kõiki nendepoolseid vallanimede muudatusi ei oldud kuulda võetud, saadeti kiri kaheksa nimemuudatusega otse ministeeriumisse. ERÜ põhjendas oma nõudmisi sellega, et kui tol hetkel jäävad nimed muutmata, tuleb selleks vajadus mõne või mõnekümne aasta pärast, nii et otstarbekam on nimed kõik koos ära muuta. Kui ministeeriumis ühingu arvamust kuulda ei võetavat, lubati kirjutada igale vallale eraldi vallanime kõlbmatuse kohta. ERÜ järjekindluse ja sõnadest kinnipidamise kohta annab kinnitust Mäksa vallale saadetud kiri, millest ajendatuna oli vallal 1938. aasta lõpus soov nime muuta. Uueks nimeks valitud Emajõe vald jäi Siseministeeriumis aga selle sobimatuse ja põhjendamatusse pärast kinnitamata (ERA.14.2.440, 17-18, 222–225).

Pärast otsuse vastuvõtmisest olid rahulolematud ka mitmed vallad ning vallakodanikud. Veel enne kui reform 1. aprillil jõustuda jõudis, soovis Taali vallavolikogu veebruaris muuta Paikuse valla nime Pärnjõe vallaks. Vastavasisuline taotlus saadeti siseministrile, kes lükkas selle tagasi põhjendusega, et kui on soov nime muuta, siis peaks seda tegema uue valla vastavad organid. Sama sisuga vastuse sai ka Kuksema vallast pärit Villem Hein, kes saatis siseministrile omapoolse põhjenduse, miks ühinenud Kuksema ja Võhmata valla uueks nimeks ei tohiks saada Võhmata (ERA.40.1.5893, 200–201, 206–207).

4. aprillil 1939 avaldati Riigi Teataja Lisan nimekiri uute valdade ja vallavalitsuste postiaadresside kohta (RTL 1939, 29). Nimestiku võrdlemisel presidendi poolt 7. oktoobril kinnitatuga selgub, et kõik vallad kannavad sama nime, mis tähendab, et ei ERÜ ettepanekuid ega valdade soove võetud arvesse.

Kuigi vallanimedid kaaluti hoolikalt, jätkusid väiksemad muudatused siiski ka pärast reformi jõustumist. Nii muudeti Tärivere kohaliku rahva soovil tagasi Iisakuks, sest Tärivere oli vaid väike küla, kuid tõeliseks keskuseks oli vallas juba harjumuste kohaselt kujunenud Iisaku (Virumaa Teataja, 1940). Nii et uhkeldused kõigi Eesti valdade eestipäraste nimede kohta (Uudisleht, 1938) sai õige pea muudetud. Muidugi oleneb kõik konkreetsest vaatajast. Kuna mitmed ERÜ muudatusettepanekud vastavasisuliste muudatusteta jäid, poleks ERÜ liikmed ilmselt nõustunud väitega, et pärast reformi kõik Eesti vallad eestipäraste nimedid kandsid. Näiteks säilisid ERÜ arvamuse kohaselt mõisnike nimedest tulenevad Kaarepere, Kambja, Kudina ja mitmete teiste valdade nimed (ERA.14.2.440, 17–18). Erinevusi eestipärasuse

kohta leiab ka Eesti Rahvustluse Ühingu ja Kohanimede Nõukogu dokumentidest. Näiteks pidas nõukogu (ERA.40.1.6019, 371p, 373p) igati eestipärasteks ja muistseteks nimedeks Maidlat ja Hummulit, millele oli ühing hinnanguks andnud kui mõisnike perekonnanimedest tulenevad vöörapärased nimed (ERA.3138.1.694, 53; ERA.3171.1.230, 7).

5. Nimemuutuste ajendid

Vallanimede muutmiste põhjused võib tinglikult jagada kahte suurde rühma. Kõige rohkem nimemuudatusi toimus valdade ühinemisel, mis suurimas mahus toimusid kümnendi lõpus reformi ajal, kuid kümnekond üksikjuhtumit ka varasemalt. Teine põhipõhjus nimede muutmiseks oli sarnastest või ebakorrektest nimedest põhjustatud segadused. Erandina võib välja tuua Aleksandri valla Triigi vallaks ümbernimetamise 1931. aastal. Kuigi vastavasisuline otsus oli vallavolikogu poolt vastu võetud juba 1917. aastal, oli see seni kinnitamata ning nii ei saanud vald Aleksandri vallale kuuluvat kinnisvara ümber kirjutada. Hoolimata formaalsest või praktilisest põhjusest järgiti kõigil juhtudel, et kaoks seos võõrvõimudega ning uued nimed saaksid valitud eestipärased.

5.1 Valdade liitmised

Valdade reformi tulemusel tekkinud 248 vallast 54 said endale täiesti uue nime ehk sellise, mis ei sisaldunud ega polnud tuletatud ühinenud valdade nimedest. 18 valda said nime kunagise kihelkonna järgi, mis Kohanimede Nõukogu poolt ajaloolise nimena vastuvõetavaks tunnistati. Nii tekkis Kiiu ja Kodasoo valdade ühinemisel Kuusalu vald ning Passlepa, Sutlepa ja Võnnu valdade ühinemisel Noarootsi vald. Sama palju valdu said oma nime vallas asuva suurema küla või mõne muu tähtsa koha järgi, näiteks nimetati valdavalt Heimtali ja Puiatu valdadest loodud uus vald Raudnaks. Seitsme valla nimed tuletati valla asendist või mõnest ajaloolisest nimest. Näiteks sai Virumaa Kose vallast Piiri vald ning Skarjatina vallast Raja vald nende asukoha tõttu riigipiiri ääres. Peamiselt Volveti ja Kariste valdadest kokkuliidetud uue valla nimeks sai Tihemetsa, mis tuletati kohapealsest ajaloolisest Tihekõnnu nimest. Lisaks ajaloolistele kihelkonnanimedele said kolm valda endale nime muu ajaloolise nime järgi. Asjaosaliste kindel soov oli Virumaal säilitada ajaloolise maakonna Alutaguse nimi. Kohanimede Nõukogus otsustati koosoleku juhataja määrava häälega anda Alutaguse nimi ühinevatele Auvere-Joala, Peetri ja Vaivara valdadele (ERA.40.1.6019, 366–375). Ülejäänud kaheksa valda said nime, mida nõukogu arutanud polnud ning mille saamislugu töö autoril kindlaks ei õnnestunud teha. Selliste näidetena võib tuua töös juba mainitud Tärivere ja Põdrala vallad.

Enne reformi liidetud valdadel säilis tihti ühe ühinenud valla nimi, näiteks Viljandi ja Viiratsi ühinemisel tekkis Viljandi vald (RT 1934, 25, 193) ning Sipa ja Märjamaa valla liitmisel säilis Märjamaa nimi (RT 1937, 14, 109). Vana-Laitsna ja Rogosi valdade ühinemisel võeti uueks nimeks kombinatsioon vanadest ehk Laitsna-Rogosi (RT 1932, 51, 452). 1937. aastal

ühinenud Aidu, Loodi ja Õisu vald võtsid uueks nimeks samal territooriumil asunud Paistu kihelkonna nime (RT 1937, 46, 417).

5.2 Praktilised põhjused

Vallanimede ajalugu ulatub aega, kui suurt läbikäimist ja teadmist, mis teises Eesti otsas toimub, ei olnud. Seega arenesid nimed Eesti eri nurkades omasoodu ning nii on mitmed neist korduvad. Näiteks asus Prangli vald nii Harjumaal kui ka Tartumaal, Kose vallad Harjumaal ja Virumaal ning Roelad Tartumaal ja Virumaal. Selline nimesegadus põhjustas palju probleeme kirjade saatmisel ja posti kättetoimetamisel.

Reformiga kerkis kahe Roela valla nimeküsimus. Virumaal asus Roela vald Viru-Roela postiagentuuriga ning Tartumaal Roela vald Roela postiagentuuriga, mistõttu saadeti igas kuus keskmiselt 5–6 kirja valesse kohta (ERA.40.1.5893, 202–205). Siseministeerium ning virumaalased pooldasid varianti jätta Virumaa Roela endise nimega ning Viru-Roela postiagentuur nimetada ümber Roelaks, sest Virumaa Roela on ajalooliselt vanem kui Tartumaa Roela. Nimede kattumise vältimiseks tehti ettepanek muuta Tartumaa Roela Voore vallaks ning sealne postiasutus Voore postiagentuuriks. Viimane aga tekitas probleemi, sest Lõuna-Tartumaal oli juba olemas Voore-nimeline postiagentuur. Lõpplahendusena nimetati Lõuna-Tartumaa Voore postiagentuur Talvikeseks ning Roelad vastavalt esialgsetele plaanidele (ERA.14.2.440, 79–84).

Reformi käigus nimede muutmise ja eestistamise tähe all juhtus ka seda, et kaks või kolm valda tahtsid võtta sama nime. Neil juhtudel tuli Kohanimede Nõukogul võtta selge seisukoht, millised nimed kellelegi määrata ja soovitada. Nii juhtus kolme piiriäärse vallaga, kes kõik tahtsid uueks nimeks võtta Raja. Reformi tulemusel ja nõukogu soovitusel sai Virumaal asuv endine Skarjatina vald nimeks soovitud Raja, Võrumaa endine Laitsna-Rogosi vald nimeks Ruusmäe ning Pärnumaal mitmest vallast liidetud uus vald nimeks Rajangu. Viimase nime puhul võeti arvesse, et vald soovis nimeks Raja ning lisati nimele liide -ngu, et saada uus sobiv nimi. Sarnaselt tuli lahendada ka Virumaa ja Petserimaa valdade soov Piiri nimele (ERA.40.1.6019, 365–375).

Nimede sarnasusest põhjustatud segadusi likvideeriti juba ka enne reformi. 1926. aastal muutis Pärnumaal asuv Seli vald oma nime Selisteks põhjusel, et ka Harjumaal asus sama nimega vald. Vald soovis esialgu uueks nimeks võtta Selli nagu oli venekeelne variant senisest nimest, kuid Tartu Ülikooli professorite nõul sai uueks nimeks Seliste (ERA.1097.1.701, 1–11). 1936. aastal sai senisest Abruka vallast Salme vald. Abruka nimi

tulenes Abruksa saarel asuva mõisa nimest, kuid kuna saar juba varasemalt oli liidetud Kaarma-Suure vallaga, polnud põhjust nime vallanimena säilitada, seda enam, et valesti adresseeritud posti vedu üle mere saarele võttis väga palju lisaaega. Uueks nimeks valiti Salme, kuna rahvas ümbruskonda ning vallamaja asukohta just selle nime all tundis (ERA.40.1.5891, pg-ta).

Sarnastel ajenditel muudeti 1936. aastal Liigvalla vald Rakkeks. Vallavolikogu põhjendused, „et praegune valla nimetus tekitab vallavalitsusele asjaajamises ja kirjavahetuse alal asjatuid segadusi, milline tingitud valla ebaotstarbekohasest nimetusest“, Liigvalla nime pärinemine mõisniku perekonnanimest ning vallamaja asumine Rakke alevikus, olid piisavad nime muutmiseks (ERA.40.1.5891, pg-ta). 1935. aastal sai Suuremõisa vald endise kihelkonna Pühalepa nime kahel põhjusel. Esimeseks juba mitmel korral mainitud kirjade vahetusseminek samanimeliste valdade vahel ning teiseks taheti vabaneda mõisa rõhuvast nimest (ERA.40.1.5890, pg-ta).

Nimesegadusi tuli ette ka vallamaja kolimisel uude kohta. Kogula vald võttis 1936. aastal Valjala nime, kuna juba neli aastat varem oli vallamaja Valjalasse kolinud, lisaks teati Valjalana kogu piirkonda ning ka valla seltsid ja asutused kandsid seda nime (ERA.40.1.5890, pg-ta).

Kokkuvõte

Kohanimed, nende määramine ja uurimine võivad kõrvalseisjale tunduda vähetähtsad, kuid asjassepuutuvad teavad, et nimede pärast on veninud mitmed tähtsad protsessid. Asjata ei too keelemees Peeter Päll (2016) võrdlust vastsündinutega, kelle nime suhtes kõigil sugulastel ja tuttavatel tavaliselt oma arvamus on. Nii kehtib see ka uute valdade ja nende nimevaliku kohta. Lohutama jääb vaid tõdemus, et ükski laps veel nimetuks pole jäänud.

Omavalitsusüksuste teatava poliitilise tausta tõttu on nende nimed kuulunud valitseva võimu huviorbiiti mitmel eri ajastul. Uurides käesoleva töö raames Eesti 1930. aastate vallanimed, tulid välja selged jooned nimede määramise protsessis. Rahvosluse küsimus oli värskes vabariigis eriti päevakohane ning nii sai nimede puhul kõige olulisemaks teguriks eestistamine. Raskest minevikust ajendatuna kaotati nimedest seosed baltisaksa mõisnikega, asemele valiti ajaloolised või rahvusromantilised eesti algupärased nimed. Teine ja mitte vähetähtsam tegur nimede määramisel oli nimede kasutamisest lähtuv praktiline väärtus. Et asjaajamine oleks lihtne ja kiire, pidi iga vald saada ainulaadse nime, mis ei korduks ega samastuks mõne teise maakonna vallanimega.

1930. aastate Eestis käis nimevaliku keeruline protsess paralleelseselt veelgi keerukama valdade reformiga. See tähendab, et samaaegselt valdade reformi aruteludega hakati iga kord elavamalt rääkima ka valdade nimede muutmise kohta. Nii hoogustus 1928., 1930., 1935. ja 1938. aastal Siseministeeriumi, maa- ja vallavalitsuste ning erinevate ühingute ja seltside vaheline kirjavahetus nimede muutmise teemal, mis peamiselt küll alles viimasel aastal lõpptulemuseni viis.

Vallanimede muutmise protsessi tähtsaimate osaliste ehk Siseministeeriumi ning maa- ja vallavalitsuste kõrval mängisid olulist rolli Akadeemiline Emakeele Selts, Eesti Rahvosluse Ühing ning Kohanimede Nõukogu. Eesti Rahvosluse Ühingu vabatahtlikud pöörasid peamise tähelepanu nimede tähendusele ning nende ajaloo. Koostati põhjalikud nimekirjad mitesobivatest nimedest, põhjendustest ja omapoolsetest alternatiividest, mida jõudumööda asjaosalistele saadeti ja ajalehtedes avaldati. Akadeemilise Emakeele Seltsi nimesoovitused olid märksa konservatiivsemad ja lähtusid enamasti ainult keelereeglitest. Tihti pakuti võõrapäraste nimekujude asemele eestipäraseks tehtud nimevariante, vaid mõnel üksikul juhul viidati nime sobimatusele selle päritolu tõttu. Kohanimede Nõukogu oli seadusliku üksusena ainuke, kelle tegevusest on säilinud põhjalikud nimekirjad kõigi vallanimede kohta. Et

nõukogu töötas seaduslikult määratud alusel oli nende sõnajõud suurem kui ERÜ-I ja Akadeemilise Emakeele Seltsil ning lõplikus otsustusprotsessis määravaim.

Võrreldes toonast ja tänast päeva, leiab nii sarnasusi kui erinevusi. Uute nimede valik on alati raske ning mõlemast ajast leiab näiteid, kus ühinevad vallad omavahel nime pärast tülli on pööranud. Mõlemal juhul on olemas ka nimenõu andvad organid, kelle arvamus ja teadmised nimede määramisel olulist rolli etendavad. Kõrvutades 21. sajandi algust 20. sajandi algusega on näha suurt erinevust rahvusluse küsimuses. Praegu käimas olevates nimevaliku protsessides argumenteeritakse kõvasti vähem nimede eestipärasusele, millest nähtub, et 1930. aastatel tehti selles osas ära suur töö. Võõrapäraseid nimed kadusid vallanimede hulgast ning paljud ka inimeste mälust. Tänapäeval säilinud ja oletatavasti mõisnike nimest tuletatud nimed on juba niipalju keeles miganud, et rahvas enamasti nende võõrpäritolu arvatagi ei oska.

Uued nimed võivad alguses ebaharilikud ja naljakadki tunduda, kuid see ei tohiks nimevaliku protsessi piirata. Kindlasti oli erimeelsusi ka 1930. aastatel Põdrala ja Tihemetsa valdade nimedega, mis peaaegu tühja koha pealt uue rahvusromantilise nimena loodi. Tänapäeval on need elanikele harjumuspäraseks ja tavaliseks eesti kohanimed. Nii võib soovitada tänapäeval nimevalijatele veidi rohkem julgust ja laiemat silmaringi, et vältida ainult ilmakaarest ja maakonnanimest koosnevaid vallanimed.

The question of parish names in 1930s parish reforms

Madli-Johanna Maidla

Summary

By changing place names, authorities have always had the chance to impose their ideology. Therefore, every power changed these names in their own way – some of them more extensively, some just slightly. This Bachelor's thesis examines the place-naming process of Estonian parishes during 1930s.

The aim of this work was to get to know which were the main aspects and who had the most impact on the name-changing process. The study is based on archive materials from National Archives – official decisions, letters and minutes. Some extra information was found from newspapers and legal texts of that time.

The main idea that dominated in the name-changing process in 1930s was Estonianization. When Estonia gained independence in the beginning of 20th century, most parish names originated from names of Baltic German manor owners. This is why the names were found to be foreign and not suitable for a newborn nation state. Because of the difficult history and sad memories from past centuries, it was very important for nationalists to re-establish Estonian names.

There were two main aspects due to why the name-changing process began in the first place. First and more large-scale reason was parish reform. Estonian parishes were in very different sizes and many of them weren't capable of accomplishing the usual duties of the local government. During the parish reform, over a hundred parishes were abolished and joined together into bigger communities. Every new parish needed a new name.

The second reason was a practical one. There were many places in Estonia that had the same or similar names and because of that the post was late and certain procedures were complicated. It wasn't easy for the people of these places to decide who has to change the name.

Place-naming process was quite slow and took over a decade due to many participants and political difficulties. Every stage of governments, institutions, as well as voluntary activists were involved in this process. But in the end, parish reform was constitutionalized in 1938 and every new parish got its judicious Estonian name.

Tänuavaldused

Suurim tänu kuulub juhendaja Taavi Paele, kes teema valikul ning töö koostamisel nõu ja jõuga igakülselt abiks oli. Keele- ja loogikavigade parandamise eest lähevad tänud autori vanematele, inglise keelsete osade eest Karina Tellingule ning kaardikoostamise nippide eest kursusekaaslastele Erik Lindele ja Andris Pentjärvele. Tänud ka kõigile teistele sõpradele, kes ses protsessis hea sõnaga toeks olid.

Kasutatud kirjandus

- Emakeele Selts, 2016. Põhikiri. Kasutatud 20.05.2016. (<http://www.emakeeleselts.ee/>)
- Encyclopædia Britannica, 2016. Mount Everest. Kasutatud 20.05.2016. (<http://www.britannica.com/place/Mount-Everest>)
- Ernits, P., 2009. Abja mulgid ei taha Halliste nime. Maaleht, 1111 (4), 5.
- Giraut, F., Houssay-Holzschuch, M., 2016. Place Naming as Dispositif: Toward a Theoretical Framework. Geopolitics, 21 (1), 1–21.
- Haldusreformi seaduse eelnõu tekst, 2016. Kasutatud 20.05.2016. (<http://haldusreform.fin.ee/seaduse-eelnou/seaduse-eelnou-tekst/>)
- Helme vald, 2016. Ühinemine. Kasutatud 20.05.2016. (<http://www.helme.ee/uhinemine/>)
- Horsman, S., 2006. The politics of toponyms in the Pamir mountains. Area, 38 (3), 279–291.
- Iisaku vald, 2016. Ajalugu. Kasutatud 20.05.2016. (<http://www.iisaku.ee/ajalugu/>)
- Kallasmaa, M., Saar, E., Päll, P., Joalaid, M., Kristaja, A., Ernits, E., Faster, M., Puss, F., Laansalu, T., Alas, M., Pall, V., Blomqvist, M., Kuslap, M., Šteingolde, A., Palusalu, K., Sutrop, U., 2016. Eesti kohanimeraamat. Ilmumisel.
- Kiho, T., 2014. Kaarma-Suure nimi ja mis selle ümber. Postimees, 7166 (175), 10–11.
- Kohanimenõukogu, 2000. Vallanimede valiku soovitusi. Kasutatud 20.05.2016. (http://www.eki.ee/knn/knn_vald.htm)
- Kohanimenõukogu, 2008. Kohanimenõukogu koosolek. Protokoll nr. 26. Kasutatud 20.05.2016. (<http://www.eki.ee/knn/knpr26.htm>)
- Lock, A., 2011. On this day: Uluru given its Aboriginal name. Kasutatud: 20.05.2016. (<http://www.australiangeographic.com.au/blogs/on-this-day/2011/12/on-this-day-uluru-given-its-aboriginal-name/>)
- Pae, T., Tammiksaar, E., 2015. „See on ülesanne, mis mõtleivate inimeste õle jõu on käinud.“ Valdade liitmise reformid Eestis. Tuna, 4, 14–32.
- Pajusalu, K., Hennoste, T., Niit, E., Päll, P., Viikberg, J., 2009. Eesti murded ja kohanimed. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus (320 lk).
- Post, C. W., Alderman, D. H., 2014. 'Wiping New Berlin off the map': political economy and the de-Germanisation of the toponymic landscape in First World War USA. Area, 46 (1), 83–91.
- Postimees, 1928. Rahwustunde tähtsus. Nr. 302, 7.
- Postimees, 1930a. Harjumaa waldadele eesti nimed. Nr. 178, 6.
- Postimees, 1930b. Wõõrapäraste nimedega Järvamaa wallad. Nr. 90, 6.
- Päewaleht, 1938. Linnad ja wallad ümberristimise tules. Nr. 248, 4.
- Päll, P., 1996. Kohanimeseadus ja selle eesmärgid. Kasutatud 20.05.2016. (<http://www.eki.ee/knn/knsart.htm>)
- Päll, P., 2016. Ütle üks ilus vallanimi. Õpetusi algajatele vaderitele. Postimees, 7688 (92), 19.
- Rahvusarhiiv, 2016. Kes me oleme? Kasutatud 20.05.2016. (<https://www.ra.ee/et/kes-me-oleme-2/>)

Rose-Redwood, R., Alderman, D., Azaryahu, M., 2010. Geographies of toponymic inscription: new directions in critical place-name studies. *Progress in Human Geography*, 34 (4), 453–470.

Starke, T., 2016. Helme, Lõuna-Mulgi, Tõrva või hoopis Mulkla vald? *Valgamaalane*, 34, 2.

Uudisleht, 1938. Uued vallad sündinud. Nr. 156, 3.

Uuet, L., 2002. Eesti haldusjaotus 20. sajandil. Tallinn: Eesti Omavalitsusliitude Ühendus (312 lk).

Uus Eesti, 1938. Eesti vallal olgu Eesti nimi. Nr. 251, 3.

Virumaa Teataja, 1940. Tärivere vald nimetati uuesti Iisakuks. Nr. 53, 5.

Õpetajate Leht, 1931. Kirjandusest ja moraalist. Nr. 25, 3.

Arhiivimaterjalid

ERA, f. 14, n. 2, s. 440. Kirjavahetus kohanime nõukogu koosseisu ja tegevuse asjus.

ERA, f. 14, n. 11, s. 64. Eesti Rahvuluse Ühing.

ERA, f. 40, n. 1, s. 5878. Kirjavahetus maakondade ja valdade piiride, valdade nimede ja vallavalitsuste asupaikade muudatuste ning suuremate alevite linnadeks muutmise küsimustes.

ERA, f. 40, n. 1, s. 5884. Kirjavahetus maakondade ja valdade piiride, valdade nimede ning vallavalitsuste asupaikade muudatuste, alevikkude ja raudteejaamade piirkondade kindlaksmääramise küsimustes.

ERA, f. 40, n. 1, s. 5890. Kirjavahetus maakondade, valdade, alevike, raudteejaamade piiride, külade nimede ja vallavalitsuste asupaikade muudatuste küsimustes.

ERA, f. 40, n. 1, s. 5891. Kirjavahetus maakondade, valdade, alevike, raudteejaamade piiride, valdade nimede ja vallavalitsuste asupaikade muutmise küsimustes.

ERA, f. 40, n. 1, s. 5893. Kirjavahetus maakondade, valdade, alevike ja raudteejaamade piiride, valdade nimede ning vallavalitsuste asupaikade muudatuste küsimustes. Viru maakonna ja Kiviõli kaardid.

ERA, f. 40, n. 1, s. 6019. Kirjavahetus valdade reformide läbiviimise küsimuses.

ERA, f. 1097, n. 1, s. 701. Toimik Seli valla nime muutmise kohta.

ERA, f. 1097, n. 1, s. 894. Toimik Pärnumaa valdade nimede õigekirjutuse selgitamise kohta.

ERA, f. 1097, n. 1, s. 1051. Kirjavahetus Eesti Rahvuluse Ühingu vallanimede eestistamise asjus.

ERA, f. 3171, n. 1, s. 230. Kirjavahetus omavalitsusüksuste piiride muutmise küsimuses. Eesti Rahvuluse Ühingu ettepanek vallanimede muutmise kohta.

ERA, f. 3138, n. 1, s. 694. Kirjavahetus vallaomavalitsuste seaduseelnõu, sundmääruste kehtestamise, valdade nimede muutmise jt. küsimustes. Kaitseliidu Kallivere rühma juhatuse valimiseelne üleskutse.

ERA, f. 4857, n. 1, s. 90. Valla eelarved-aruanded ning Siseministeeriumi, Maavalitsuse jt ringkirjad ning kirjad vallakohtute valimise, Viljandimaa valdade nimede päritolu ja muutmise, järelevalve ja muus asjus.

ERA, f. T-6, n. 1, s. 93. Eesti valdade kaart.

LVVA, f. 6828, n. 4, s. 347. Схематический планъ границъ соединенныхъ волостей Эзельскаго уѣзда Лифляндской губернии, 1896.

Riigi Teatajad ja Riigi Teataja Lisad

RT, 1932, nr. 51, art. 452. Kohtu- ja siseministri 17. juuni 1932 otsus Vana-Laitsna ja Rogosi valdade ühendamise asjas.

RT, 1933, nr. 99, art. 712. Kohtu- ja siseministri 30. novembri 1933 otsus Kioma ja Kähri valdade ühendamise asjas.

RT, 1934, nr. 25, art. 193. Kohtu- ja siseministri 12. märtsi 1934 otsus Viljandi ja Viiratsi valdade ühendamise kohta.

RT, 1937, nr. 14, art. 109. Siseministri 9. veebruari 1937 otsus Sipa ja Märjamaa valdade ühendamise asjas.

RT, 1937, nr. 46, art. 417. Vabariigi Valitsuse otsus 28. maist 1937.

RT, 1938, nr. 42, art. 397. Koha- ja kinnistusüksuste nimede korraldamise seadus.

RT, 1938, nr. 87, art. 776. Vabariigi Presidendi otsus nr. 88.

RT, 1938, nr. 87, art. 777. Koha- ja kinnistusüksuste nimede korraldamise määrus.

RT I, 1997, nr. 1, art. 3. Kohanimeseadus.

RT I, 29.08.2014, art. 15. Kaarma valla, Kärla valla ja Lümada valla haldusterritoriaalse korralduse ja Vabariigi Valitsuse 3. aprilli 1995. a määruse nr 159 „Eesti territooriumi haldusüksuste nimistu kinnitamine“ muutmine.

RT I, 30.06.2015, art. 49. Kohanimeseadus.

RT I, 30.06.2015, art. 38. Eesti territooriumi haldusjaotuse seadus.

RTL, 1939, nr 29. Valdade nimestik ja vallavalitsuste postiaadressid.

Lisad

Lisa 1. Vallanimede valiku soovitusi

Valdade liitumisel ja kavandatava haldusjaotuse reformimisega seoses kerkib paratamatult küsimus ka selle kohta, milline nimi panna uuele moodustatavale vallale. Kohanimenõukogu on läbi arutanud ja soovitab liituvatel omavalitsustel lähtuda vallale nime valikul järgmistest üldpõhimõtetest. Seejuures tuleb silmas pidada, et põhimõtted on antud teatavas tähtsusjärjestuses, sest vahel ei ole neid kõiki korraga võimalik järgida. Niisamuti tuleb lisada, et soovitusel on mõeldud kasutamiseks eeskätt olukorras, kus ajaloolist nimetraditsiooni on veel võimalik järgida ja kasutusele võtta.

Nimevaliku üldpõhimõtted

1. Eelistada tuleks **pika järjepideva traditsiooniga maa-alaliste üksuste**, näiteks kihelkondade nimesid. Niisamuti traditsioonilised vallanimed ja looduspiirkondade nimed (nt Lahemaa, Sõrve jms) on sobivad kandidaadid uue vallanime valikul. Hoiduda tuleks siiski nimede tähenduse meelevaldsest moonutamisest, näiteks sellisest olukorrast, kus nime lähteks oleva piirkonna ja uue moodustuva valla piirid on eksitavalt erinevad (vald haarab ainult osa piirkonna territooriumist või, vastupidi, on piirkonnast märksa suurem).
2. Kui valla nimeks sobib **valla keskuse** (vallamaja asukoha) nimi, millel on ka valla või muu maa-ala nimena traditsioone, siis tuleb teda muudele nimedele eelistada. Hoiduda tuleks siiski asulanimede, näiteks linnanimede võtmisest vallanimeks, kui selle nimega ei ole kunagi tähistatud suuremat maa-ala.
3. Kui muud tingimused on võrdsed, siis tuleks nimede seast eelistada **lühikesi**, soovitatavalt mitte sidekriipsulisi nimesid. Ka nime hea kõla ja muudest vallanimedest eristatavus tuleksid kasuks. Tingimata tuleks vältida liituvate valdade nimede mehaanilist, sidekriipsuga ühendamist (näiteks Haanja-Rõuge vms), meelevaldseid kombinatsioone ja muid kunstlikke, ajaloolise tagapõhjata nimevorme.

Valla nimel on kohaliku identiteedi kinnistumiseks suur roll. Pika traditsiooniga nimed lubavad valla elanikel end paremini seostada kohaliku ajalooga ja tunda suuremat emotsionaalset sidet, samas kui kunstlik ja võõras nimi võib neid oma vallast võõrutada. Seepärast on tähtis, et valla nime valikul mõeldaks läbi kõik selle tulevase kasutamisega seotud aspektid.

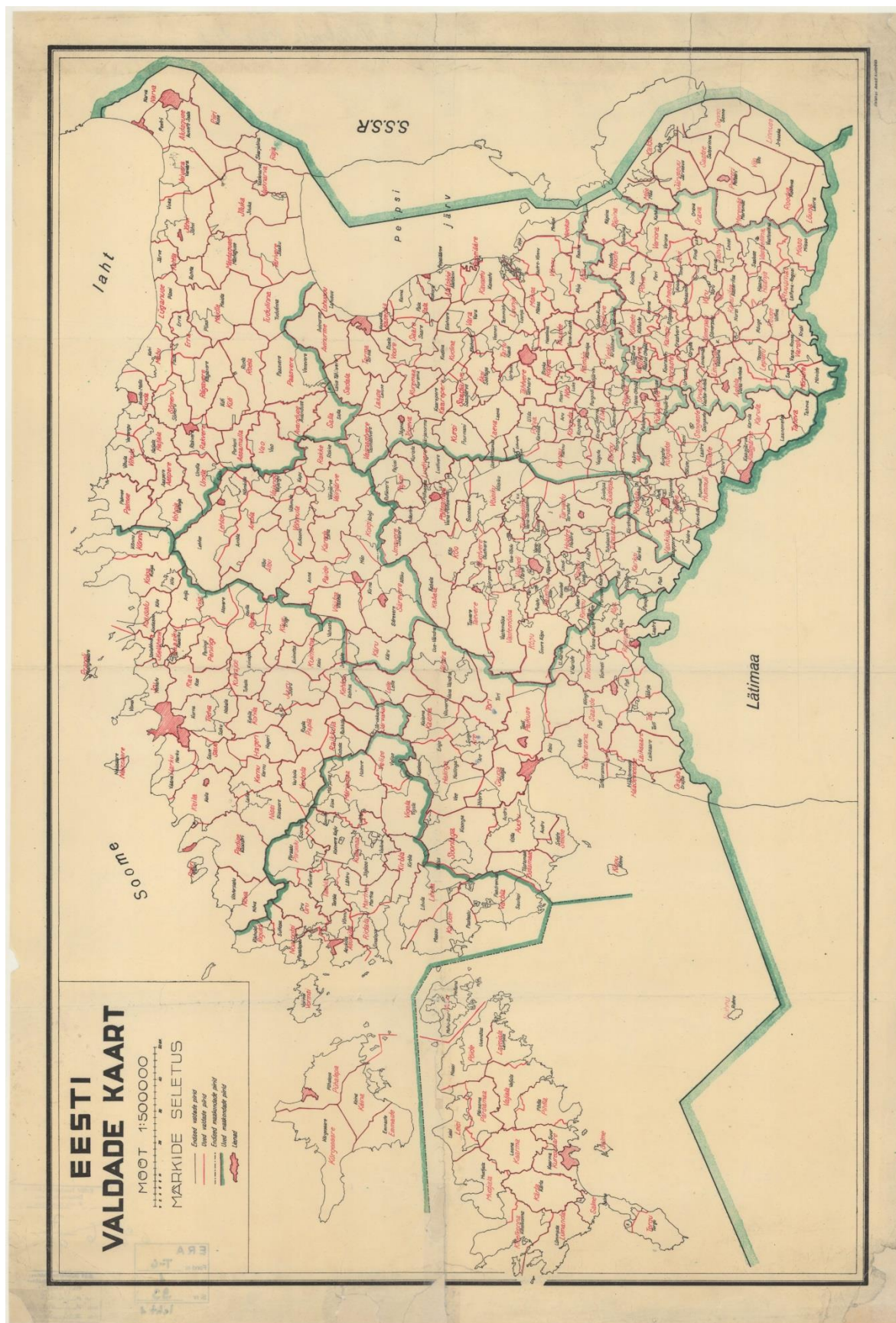
Kohanimenõukogu

19. juulil 2000

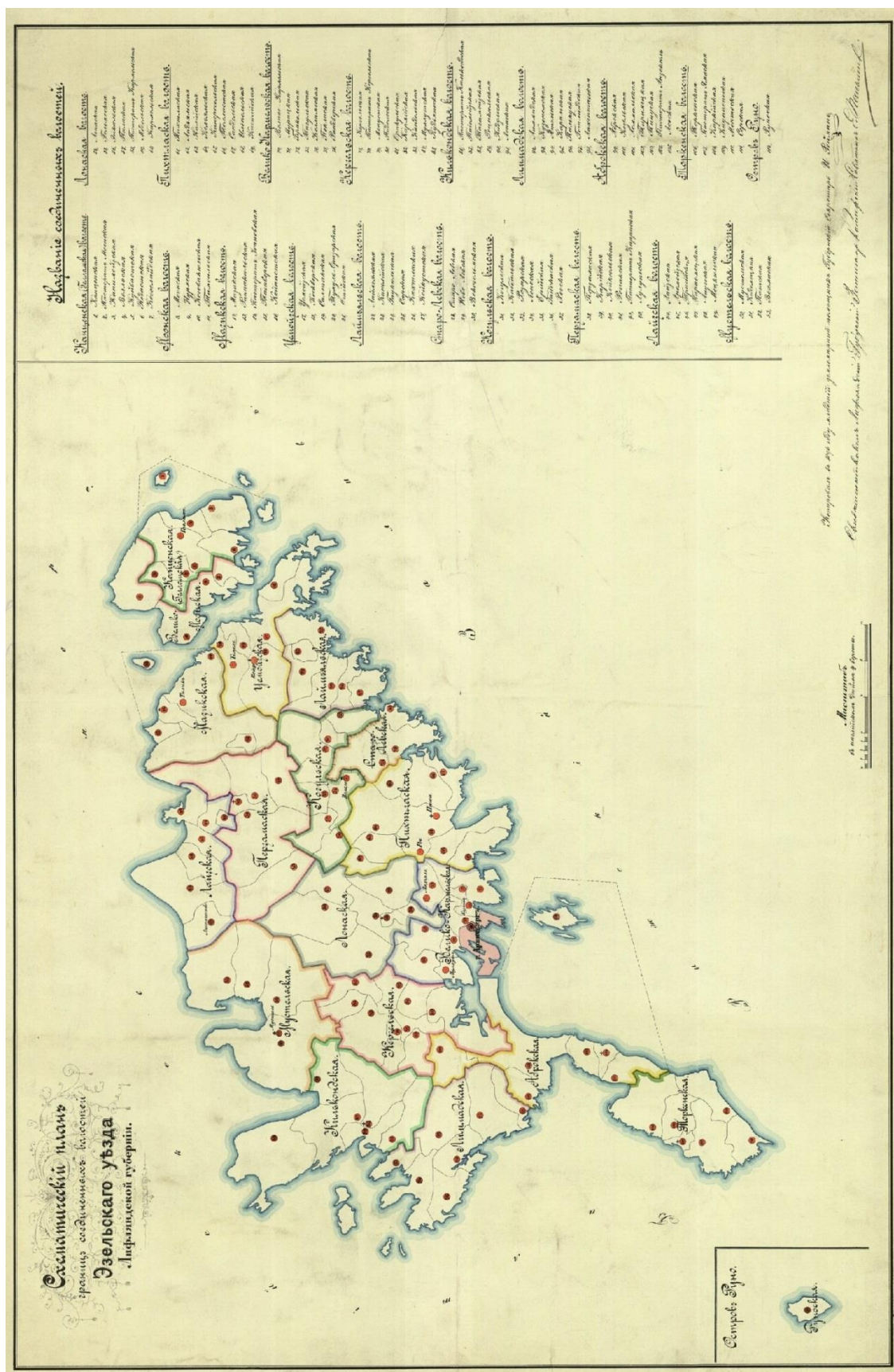
Lisa 2. Eesti valdade kaart 1938

Kaardil on kujutatud valdade piirid enne ning pärast reformi (ERA.T-6.1.93, 1).

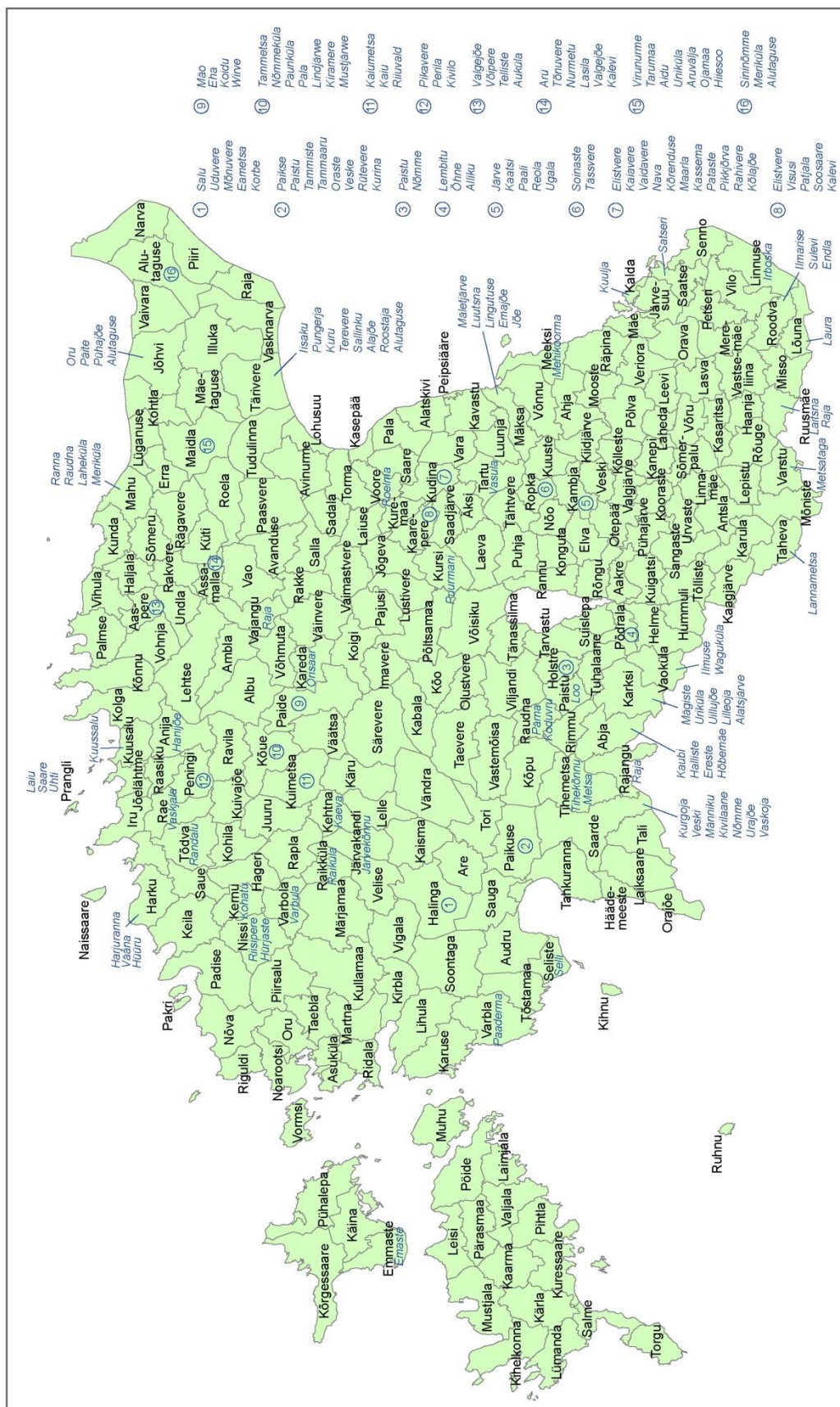

Lisa 3. Saaremaa valdade kaart 1896
(LVVA.6828.4.347)

Mustaga tekstiga on kaardil kujutatud 1938. aasta reformi tulemusel tekkinud vallad, sinisega vallale pakutud erinevad nimevariandid.

Lisa 5. Eesti Rahvosluse Ühingu poolt 1930., 1931. ja 1938. aastal pakutud nimevariandidid

(ERA.1097.1.1051, ERA.3171.1.230, ERA. 4857.1.90, ERA. 3138.1.694, ERA.14.2.440, Postimees, 2013a ja 2013b)

Kehtiv nimi – tol hetkel vallal olnud nimi

*– nimi esines ERÜ 1938. aasta kirjas Siseministeeriumile, kõik teised nimed pärinevad 1930. ja 1931. aasta dokumentidest

Soovituslik uus nimi – nimi, mida ühing vallale soovitas

Saatust – valla nime saatust, kas muudeti, jäi samaks või kadus valdade liitmise tulemusel

Kehtiv nimi	Soovituslikud nimed	Nime saatust
Aaspere	Valgejõe, Võipere, Telliste, Auküla	Nimi säilis ka pärast reformi
Anna	Eha, Koidu, Virve	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Einmani	Raja	Muudeti 1935. a Vajangu vallaks
Enge	Salu, Uduvere, Mõnuvere, Eametsa, Korbe	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Esna-Orrisaar	Orisaar, Kareda	Muudeti reformi käigus Kareda vallaks
Heimtali	Koduvru, Raudna	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Holdre	Ilmuse	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Holstre	Paistu, Nõmme	Nimi säilis ka pärast reformi
Hummuli		Nimi säilis ka pärast reformi
Iisaku	Kuru, Terevere, Sallinku, Alajõe, Roostaja, Alutaguse	Muudeti reformi käigus Tärivere vallaks
Kaagjärve		Nimi säilis ka pärast reformi
Kaarepere*	Elistvere, Visusi, Patjala, Soosaare, Kalevi	Nimi säilis ka pärast reformi
Kaarli		Liideti reformi käigus teiste valdadega
Kalvi	Ranna, Raudna, Laheküla, Meriküla	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Kambja*	Järve, Kaatsi, Paali, Reola, Ugala	Nimi säilis ka pärast reformi
Keeni		Liideti reformi käigus teiste valdadega
Killingi	Kurgoja, Veski, Männiku, Kivilaane, Nõmme, Urajõe, Vaskjõe	Muudeti reformi käigus Saarde vallaks
Kudina*	Elistvere, Kaiavere, Vaidavere, Nava, Kõrenduse, Maarla, Kassemäe, Pataste, Pikkjõrva, Rahivere, Kõlajõe	Nimi säilis ka pärast reformi
Kärstna		Liideti reformi käigus teiste valdadega
Laatre		Liideti reformi käigus teiste valdadega
Laatre		Liideti reformi käigus teiste valdadega
Leebiku	Lembitu, Õhne	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Loodi	Loo, Õisu	Liideti 1937. a Paistu koosseisu
Lõve		Liideti reformi käigus teiste valdadega
Maidla	Virunurme, Tarumäe, Aidu, Uniküla, Aruvälja, Ojamaa, Hiiesoo	Nimi säilis ka pärast reformi
Meeksi*	Mehikoorma	Nimi säilis ka pärast reformi
Mäksa*	Mäletjärve, Luutsna, Lingutuse	Nimi säilis ka pärast reformi

Peetri	Sininõmme, Meriküla, Alutaguse	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Petseri*		Nimi säilis ka pärast reformi
Polli	Mägiste, Uriküla, Uillujõe, Lilleoja, Alatsjärve	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Porkuni	Aru, Tõnuvere, Nurmetu, Lasila, Valgejõe, Kalevi	Muudeti reformi käigus Assamalla vallaks
Pornuse	Kaubi, Halliste, Erete, Hõbemäe	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Prangli	Laiu, Saare, Uhti	Nimi säilis ka pärast reformi
Päri	Pärna, Raudna	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Pöögle		Liideti reformi käigus teiste valdadega
Riidja	Alliku	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Roodova*	Ilmarise, Sulevi, Endla	Nimi säilis ka pärast reformi
Ropka*	Soinaste, Tässvere	Nimi säilis ka pärast reformi
Saksi	Aruküla	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Saku		Liideti reformi käigus teiste valdadega
Skarjatina	Raja	Muudeti reformi käigus
Taagepere	Vaguküla, Vaoküla	Muudeti reformi käigus Vaoküla vallaks
Taali	Paistu, Tammiste, Tammaaru, Oraste, Veske, Rütavere, Kurina	Muudeti reformi käigus Paikuse vallaks
Triigi	Tammetsa, Nõmmeküla, Paunküla, Pala, Lindjärve, Kiramere, Mustjärve	Muudeti reformi käigus Kõue vallaks
Voka	Oru, Päite, Pühajõe, Alutaguse	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Volveti	Metsa	Liideti reformi käigus teiste valdadega

Lisa 6. Akadeemilise Emakeele Seltsi poolt 1935. ja 1938. aastal pakutud nimevariandid
(ERA.14.2.440, ERA.40.1.5890)

Kehtiv nimi – tol hetkel vallal olnud nimi

*– vallanimi esineb ainult 1935. aastal

**– vallanimi esineb ainult 1938. aastal

ilma tärnita – vallanimi esines mõlemas nimekirjas

Soovituslik uus nimi – nimi, mida selts vallale soovitas

Saatus – valla nime saatus, kas muudeti, jäi samaks või kadus valdade liitmise tulemusel

Kehtiv nimi	Soovituslik uus nimi	Saatus
Einmanni*	Einmani, Vajangu	Muudeti 1935. a Vajangu vallaks
Emmaste*	Emaste	Nimi säilis ka pärast reformi
Hallinga*	Halinga	Muudeti reformi käigus
Jõeleftme	Jõelähtme	Muudeti reformi käigus
Jõgisoo*	Jõgisuu	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Skarjatina	Karjati	Muudeti reformi käigus Raja vallaks
Kioma	Kiuma	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Kodasoo*	Kodasuu	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Kolovere	Koluvere	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Kongota*	Konguta	Muudeti reformi käigus
Kulje*	Kuulja	Muudeti reformi käigus Kalda vallaks
Keina	Käina	Muudeti reformi käigus
Laanemetsa	Lannametsa	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Lümmada*	Lümanda	Muudeti 1936. a Lümanda vallaks
Nõmküla*	Nõmmküla	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Paadermaa*	Paaderma	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Puurmanni	Puurmani	Muudeti reformi käigus Kursi vallaks
Raiküla	Raikküla	Muudeti reformi käigus
Rikholdi	Riguldi	Muudeti reformi käigus
Satserinna	Satseri	Muudeti reformi käigus Saatse vallaks
Uue-Suislepi*	Uue-Suislepa	Ühendati 1936. a Suislepa vallaks
Vana-Suislepi*	Vana-Suislepa	Ühendati 1936. a Suislepa vallaks
Vana-Tänasilma	Vana-Tänassilma	Muudeti reformi käigus Tänassilma vallaks
Varbola	Varbula	Nimi säilis ka pärast reformi
Enge	Änge	Liideti reformi käigus teiste valdadega
Heimtali**		Liideti reformi käigus teiste valdadega
Aleksandri**		Liideti reformi käigus teiste valdadega
Taagepere**	Taagepera	Muudeti reformi käigus Vaokülaks

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Madli-Johanna Maidla,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Valdade nimeküsimus 1930. aastate vallareformis,

mille juhendaja on Taavi Pae,

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, **23.05.2016**